Stråtak i Hornborgabygden

Del III
Uppföljning

Mikael Hedin
Uppdragsverksamheten 2005:10

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND

Rapport nr. 2006:42

Uppdragsverksamheten 2005:10

Innehåll

Förord 5

1. Inledning 7

2. Metod 7

3. Takens delar, material och funktion 8

4. Bedömning av takens kondition 10

5. Slutsatser och sammanfattning 15

6. Att tänka på vid vård och underhåll av stråtak 18

7. De undersökta gårdarna 21

Stora Bjurums socken 23

Bolums socken 29

Brunnhems socken 53

Gudhems socken 55

Hornborga socken 59

Östra Tunhems socken 65

Ugglums socken 66

Förord

För tio år sedan 1994-95 genomfördes projektet ”Stråtak i Hornborgabygden”. Projektet redovisades i en rapport bestående av två delar. Del I beskriver projektet och del II utgörs av inventeringen av 39 fastigheter med beskrivning och dokumentation av de stråtäckta byggnadernas konstruktion, takens uppbyggnad och kondition. Sedan dess har flera byggnader renoverats, stråtak har lagts om eller lagats. För att få en uppfattning om hur byggnaderna och taken åldrats och vilket underhållsbehov som finns genomfördes 2005 en uppföljning där samtliga byggnader med stråtak på nytt besöktes.

Inventeringen 1994 och uppföljningen 2005 utfördes av arkitekt Mikael Hedin, nu vid Forsviks Industriminnen och synpunkter har inhämtats från antikvarie Ulf Larsson vid Västergötlands museum.

Undersökningen visar hur viktigt det är med årlig tillsyn och kontinuerligt underhåll. Ett stråtaks svagaste punkt är nocken med mörningen, som måste åtgärdas ofta, helst vart femte år. Är nocken otät och det börjar läcka in vatten så kan underliggande konstruktion bli rötskadad, vilket kan medföra stora reparationer och kostnader. Det är därför viktigt att fastighetsägaren håller uppsikt över taket genom t.ex. årliga besiktningar för att kunna åtgärda mindre skador i tid. Som en del av uppföljningen ingick därför med utgångspunkt från resultatet, att upprätta en checklista (sid 18-19) som kan användas vid besiktningar och mindre åtgärder på taken.

Ann-Katrin Larsson
projektsamordnare

1. Inledning

En av landets äldsta odlingsbygder är trakten vid Hornborgasjön och landskapet har än idag en ålderdomlig karaktär. Området har uppmärksammats som kulturhistoriskt värdefullt och är av riksintresse både från naturvårds- och kulturmiljösynpunkt. En del av värdet utgörs av de stråtäckta byggnaderna, i huvudsak uppförda under slutet av 1800-talet. En målsättning med detta arbete är att verka för att dessa byggnader bevaras som en del av det värdefulla kulturlandskapet.

Föreliggande inventering har genomförts under sommaren 2005 på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Den är utförd som en uppföljning av projektet ”Stråtak i Hornborgabygden” som pågick under åren 1994 och 1995. Projektet genomfördes som ett samarbete mellan Länsstyrelsen, Länsarbetsnämnden, Skaraborgs Länsmuseum (nuvarande Västergötlands museum) och Hushållningssällskapet i Skaraborgs län.

En fullständig beskrivning av projektet sammanställdes i en rapport i två delar under namnet ”Stråtak i Hornborgabygden”. Denna ingår i en serie byggnadshistoriska rapporter med nummer 2000:8 som utges av Västergötlands museum, Skara.

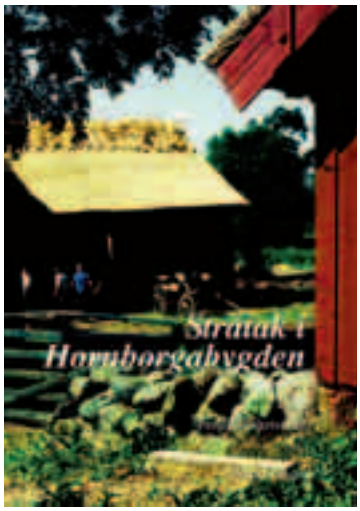

Syfte

En övergripande målsättning för projektet är att hålla kunskapen om, och hantverket i stråtäckning levande för att kunna bevara de stråtäckta byggnaderna.

Syftet med inventeringen 2005 var att återbesöka de fastigheter som inventerades för tio år sedan. I första hand besiktigades de fastigheter som erhållit byggnadsvårdsbidrag från Länsstyrelsen. Studien har dels inriktats på takmaterialens åldrande, dels på fastighetsägarnas skötsel av taken. I andra hand har det också varit intressant att se hur det gått för de byggnader vars ägare inte erhållit bidrag till takomläggning.

För att hjälpa fastighetsägarna att ta hand om sina stråtak har ett syfte dessutom varit att utarbeta en checklista som kan användas av fastighetsägarna själva vid besiktningar av taken.

2. Metod

Inventeringen 2005 har i stort sett följt den tidigare rapportens uppläggning. Fältarbetet har utförts under tre dagar, den 5 och 6 juli och den 16 augusti 2005. Frågorna har konkret inriktats på takens kondition och delats upp i bedömning av pållträn, mörning, takyta, påväxt, ränndalar, vindskivor och nära växande vegetation. Dokumentation har gjorts med digitalt fotografi och inventeringsblankett. Gårdsmiljöerna, de enskilda stråtäckta byggnadernas funktion, konstruktion, takläggningsteknik och skador finns redovisade i den tidigare nämnda rapporten.

Inventeringen 1994 gjordes som en s.k. totalinventering. Det undersökta materialet omfattade således samtliga byggnader med synliga stråtak, alltså inte de som låg under plåt, som vid den tiden gick att finna i trakten. Avsikten var att hitta den lokala takläggningsmetoden. Även förekomst av udda läggningsmetoder och andra takmaterial var av intresse liksom byggnadernas timmerkonstruktion och ursprungliga funktion. Bland de inventerade objekten fanns som följd av detta även gårdsmiljöer med byggnader där endast delar eller fragment av stråtaket återstod. Även dessa gårdar är också medtagna i 2005 års inventering.

3. Takens delar, material och funktion

Den stråtakstyp som är vanligast i södra Sverige kallas bindetak, där strråmaterialet binds fast vid underlaget. De stråtäckta byggnader vid Hornborgasjön som inventerades 1994 bestod uteslutande av bindetak. Metoden började tillämpas under 1700-talet. Under denna tid propagerade myndigheterna för att bönderna skulle binda in taket i stället för att, som brukligt var, lägga stråtaket löst. De löslagda taken hålls på plats genom olika arrangemang av stänger placerade på halmen, som i dessa trakter liknar långa pållträn. Fördelen med löslagt tak var att det gick lätt att ta ned och lägga om medan metoden att binda gav ett tak som höll betydligt längre.

Vass som takmaterial blev vanlig under första halvan av 1900-talet. Tidigare användes uteslutande halm. Genom sjösänkningar, som i Hornborgasjön inleddes under 1800-talets senare hälft, uppstod ett överflöd av vass. Av denna tillverkades vassmattor främst avsedda för trädgårdsnäringen. Vassmattebindningen blev till en mindre industri och i dessa trakter startade en vassmattfabrik i Bjällum. Skördandet av vass till denna verksamhet gjordes av bönderna runt sjön. Det gav dem en extra inkomst men hade också till följd att de äldre halmtaken lades om med vass. I övriga delar av landet kom halmtaken i stort sett att ersättas med modernare takmaterial.

Tak

Ett stråtak fungerar som pälsen på ett djur. Stråna i taket ligger ordnade, alla i samma riktning, och bildar på ovansidan en slät yta. Om det regnar rinner vattnet från strå-ände till strااände där endast en ringa del av vattnet tränger djupare in i täckningen. Taket isolerar dessutom mot kyla och värme och vädrar ut fukt som alstras inne i byggnaderna.

Det material som var vanligast före vassens inträde var långhalm av råg. De tak som återfanns i denna undersökning var uteslutande lagda med vass vilken hämtats från Hornborgasjön. På dessa tak har endast rester av halm sparats under vasstäckningen. Stråna, såväl av halm som av vass, skall vara raka och tunna. Stråkärvarna skall vara rensade från krokiga strån och främmande växter. Halmen skall tröskas försiktigt så att inte stråna skadas. Tunnpipig vass, som växer i en sjös näringsfattigare delar är hållbarare än tjockpipig. Underlaget för stråtaket kallas i dessa trakter för räfter och består av hela eller kluvna stänger av barkad gran. De har samma dimensioner över hela taket. Avståndet mellan dem är något glesare för vass än för halm.

Taket läggs genom att stråkärvarna, nekarna, binds mot räfterna med järntråd och s.k. täckespröt. Täckespröten är ca tre meter långa, tunna käppar av hassel, som löper parallellt ovanför räfterna. Kärvarna ligger alltså i press mellan räftena och täckespröten.

Täckningsarbetet inleds med att kilformade kärvar av strå, som här i trakten kallas öfsalockarna, binds fast på öfsen. De läggs som bundna kärvar i ett lager tätt intill varandra. Stråna i resten av taket kommer därigenom att böjas lätt. Täckningen hålls alltså på plats, dels av trycket som bildas mellan räfte och täckespröt, men också av att stråna ligger lätt böjda, i spänn, mot kilen som bildas av öfsalockarna.

Mörning
Det är inte möjligt att binda stråtaket i full tjocklek ända upp i nock. I stället täcker man den översta vågräta, meterbreda och ofullständigt vasstäckta takytan, med lös oordnad halm eller med torv, s.k. mörning.

Mörningen fungerar på samma sätt som nockpannor eller nockbrädor, men har också har en absorberande funktion d.v.s. den kan suga upp en viss mängd regnvatten. Den möjliggör därmed också att vattnet kan avdunsta då regnet upphört. Vid kraftigt regn avges överflödigt vatten diffust ned mot taket.

Det är viktigt att mörningen fungerar så att nocken hålls tät. Mörningshalmen skall bestå av hela strån av råg. Halm för ströändamål i djurstallar är ofta sönderhackad och inte lämpad som mörning. Halmen skall vara sammanpackad men ändå ha en luftig struktur. Som underhållsarbete kan det räcka med att lyfta av pållträna och fylla på med nytt material vart femte år.

Det andra materialet för mörning, torven, har också samma uppsugande funktion. Det är viktigt att torvmaterialet inte spolas av vid regn, varför man låter torven beväxas med diverse tåliga växter, bl. a. taklök.

Pållträn
Pållträn håller mörningshalmen på plats genom sin tyngd. De skall ha en vattenavvisande yta vilken erhålls då man barkar fällda stammar. Traditionellt är pållträn tillverkade av gran, men andra träslag har också använts som furu, asp och ask. Grövre naturvuxet virke kan klyvas. Helst bör detta göras med yxa och kilar och bör inte sågas. Sammansättningen bör ske med en dymling, trästav, av tätvuxet material som ene, gran eller furu. På en del tak har järntråd använts, vilken är fäst i pållträna med märlor.
Svarvade tryckimpregnerade stolpar är inte lämpliga som pållträn. Dessa ger taket ett otraditionellt utseende.

Vindskivor
Vindskivorna fungerar som vindskydd för den yttersta takläggningen över gavlarna. De kan vara tillverkade av en, två eller tre brädor beroende på takets tjocklek. Materialet skall vara sågad furu eller gran av god kvalité. Helst bör virket vara ramsågat. Tjockleken bör vara en tum d.v.s. 25 millimeter.

Vindskivorna är sammansatta med tvärgående brädor. För att fästa vindskivan vid taket spikas vanligen dessa i räfterna. På äldre tak användes i stället en grangren, en s.k. tränagel. Denna stacks genom ett hål genom tvärbrädan och vindskivan och bands eller spikades mot raften.

Den tvärgående bräda som är placerad i gavelspetsen kallas skateskräcka. Den sticker upp en bit över nocken, förmodligen för att bromsa upp hårda vindar och skydda mörningshalmen. Skateskräckan ger en speciell karaktär åt byggnaden och varje gård brukar ge den sitt eget utseende.

Stråtakens vindskivor är i dessa trakter av tradition endera obehandlade och grånade eller rödfärgade.

Ränndalar
Utbyggnader, eller hus byggda i vinklar, gör att taken får s.k. ränndalar. Vattnet från de två takfallen rinner samman mot ränndalen och leds i denna ned mot vinkeln. På stråtäckta byggnader finns två huvudsakliga sätt att utforma ränndalarna. Endera är de öppna, varvid takfallen snedskärs och förses med en underliggande plåt, endera binds stråtäcket ned i ränndalen i en mjukt rundad form.

Eftersom vatten från två takfall rinner samman i ränndalen är det viktigt att den är hel och tät och hålls ren från löv och kvistar.

4. Bedömning av takens kondition

Bedömningen av takens kondition har i första hand gjorts genom okulär besiktning och i andra hand genom att tala med fastighetsägarna. Utgångspunkten är att på plats och från marken göra en saklig bedömning av förslitning, påväxt och eftersatt mörningsarbete m.m. För att kunna göra en sådan bedömning har ett antal kriterier för takets delar utarbetats. Bedömningen har gjorts uppifrån nock och nedåt och har poängsatts i tre nivåer.

Omdömena är:
1 = Ingen åtgärd,
2 = Bör åtgärdas inom ett par år och
3 = Akuta åtgärder.

Pållträn

Pållträna ligger öppna för vinden och torkar snabbt efter regn. De behåller sin funktion så länge de hänger ihop med varandra och har rätt tyngd. Rötskador kan vara svåra att se från marken men detta har mindre betydelse bara de uppfyller nämnda krav. Kvalitén bedöms i stället genom att räkna antalet och se att inga saknas. Dymlingen som håller ihop träna kan också ha ruttnat av och gjort att de rullat av taket. De kan också ha hamnat på sned genom hård vind, eller rent av blåst av helt och hållet.

Bedömningsgrunderna för pållträn kan sammanfattas med följande nivåer:

1 = Pållträna ligger i en jämn rad där inget saknas. Ingen åtgärd.
2 = Pållträna har förskjutits något, kan spreta i olika riktningar men inget saknas. Bör åtgärdas inom ett par år genom byte av skadade pållträn.
3 = Pållträna visar tydliga tecken på röta eller saknas. Akut tillstånd. Åtgärdas snarast.

Mörningshalm

Det viktigaste tecknet på att mörningshalmen behöver åtgärdas eller kompletteras syns på pållträna, vars ändar då börjar lyfta från takytan eller spreta åt olika håll.

Att pållträna ligger ojämnt beror givetvis på att underlaget – halmen – har sjunkit ihop i olika grad eller försvunnit helt. Det kan också finnas luckor eller ojämnheter i den från början jämna raden av pållträn.

En nylagd mörning ger en jämn yta för pållträna att vila på. Färgen är gul och halmen har en luftig struktur. Efter ett år har halmen grånat men luftigheten finns fortfarande kvar. Detta utseende kan mörningen ha i ytterligare ett år. Vädrets inverkan gör dock att halmen packas vilket ger ett jämnt, ”hopsmetat” utseende. Pållträna brukar i detta skede fortfarande ligga i en jämn rad. Halmen uppfyller sin funktion men en del husägare byter halmen vart tredje år. Det kan också nämnas att fåglar, som kajor och kråkor, här och var har tagit material till sina bon från såväl tak som mörning. Ofta rör det sig då om att taket inte bundits tillräckligt hårt eller att det är fel material i mörningen.

Så småningom har en del av halmen försvunnit eller packats ihop varvid pållträna börjat spreta. En del halm kan också ligga nedblåst på taket, vilket för övrigt med tiden kan bilda en grogrund för påväxt. Det kan nu ha gått ca fem år. Sker inget underhåll kommer mörningen att ”försvinna”, med hål i nocken som följd. Pållträn ligger förskjutna och ”knicklar” hit och dit eller står ”i spagat” rätt ut i luften. Risken är då att räfterna, eller ännu värre stommen, rötskadas. Detta innebär att de bärande delarna måste bytas och att taket måste läggas om.

Förfallet kan också orsakats av att äldre mörning förmultnat och bildat ytterligare en

grogrund för gräs, buskar och till och med små träd. Det kan gå att rädda nocken om mörningen avlägsnas, nocken får torka ur och ny mörning läggs på.
Halmens kvalité är av avgörande betydelse för hur ofta man behöver mörna om. Sönderhackad halm håller inte ihop på samma sätt som halm av hela strån, utan blåser av och blir i sämsta fall liggande på taket.

Bedömningsgrunderna för mörningen kan sammanfattas med följande nivåer:

1 = Mörningshalmen har luftig struktur, är gul eller lätt grånad och bär en komplett rad av pållträn i en jämn rad. Ingen åtgärd.
2 = Halmen har en packad yta, fungerar och håller tätt. Pållträna kan vara något förskjutna men inget saknas. Bör åtgärdas inom ett par år. Planera för ommörning där pållträna skall tas ned, halmen kompletteras varefter pållträna åter läggs på.
3 = Halm saknas med hål i nocken som följd. Pållträna spretar och påväxt av gräs m.m. i äldre mörningshalm. Akut tillstånd. Åtgärdas snarast med ommörning. Pållträna skall då lyftas av, halmen bytas ut helt och hållet, varefter pållträna åter läggs på.

Tak - påverkan av väder och vind
Ett stråtak åldras genom att sol, regn och vind ”sliter ned” stråändarna. Varje strå ”eroderar” ned vilket kan liknas vid vad som händer med en glödande cigarett. De enskilda stråna i den verksamma delen av stråtäckningen, mellan täckesprötet och takytan, blir med tiden allt kortare. Slutligen, då endast någon decimeter strå återstår fram till täckesprötet, börjar täckespröten som tidigare legat inbäddade i vasslagret, att synas. På öfsen visar sig slitaget genom att den blir rundad.

Det ovan sagda är en beskrivning av takets naturliga åldrande. Hela åldrandeprocessen, från nylagt tak till det att täckespröten börjar synas, kan för ett vällagt tak vara upp emot 40 till 50, kanske till och med 60 år. Ett så pass gammalt tak håller fortfarande tätt men vad som därefter händer är att täckespröt och framför allt bindtråd tar skada. Täckespröten som tidigare har legat skyddade utsätts nu för rötangrepp och förlorar sin styrka. Bindtråden som nu blir utsatt för regn kommer att börja rosta.

Vid en hög grad av blottade täckespröt på ett takfall kan stora delar av bindningen ha rostat av. Trådarna kan då dras ur från takets undersida. Hela takfallet riskerar då att blåsa av vid kraftig vind!

Även ett yngre och välbundet tak kan skadas av vind. Detta gäller i första hand taksprången vid gavlarna.

Tak - påväxt av mossa, gräs m. m.
Påväxt av mossa och lavar på ett stråtak beror på att det omges av ett fuktigt klimat och inte ges möjlighet att torka ut. Detta beror i sin tur på att träd, berg och byggnader står för nära taket. Av de tak som ligger öppet har ytterst få haft påväxt trots att de varit gamla. Vad som händer är att trädet, berget eller byggnaden gynnar påväxt genom att ge skugga och dessutom skapa stillastående luft och därmed också en fuktigare miljö. Påväxten har också samband med vilket väderstreck taket är riktat mot. Takfall mot norr har högre risk att få påväxt än om det är riktat åt andra väderstreck.

Meningarna om mossans skadliga roll på stråtak är delade. Många anser att mossan inte har någon skadlig inverkan och att den rentav kan skydda taket. Det är dock svårt att ge något entydigt svar på problemet. Ett tunt lager mossa eller lav, där taken i övrigt ligger i öppet läge och är torra, betyder förmodligen inget. I sådant läge växer mossan mycket sakta.

Är klimatet lämpligt växer mossan till sig. Skräp, som nedrasad mörningshalm eller kvistar och som hamnat på taket kommer med tiden att bilda grogrund för påväxt och medföra skador. Tjockare mossa samlar och håller kvar fukt som tynger taket i onödan

och utgör ett hot mot bindtråden. Själva stråtäcket klarar sig bättre.
Fortsätter mossan att växa kan den snart uppgå till ett decimetertjockt skikt med en avsevärd tyngd. I detta kan sedan gräs, buskar och mindre träd börja växa vars rötter så småningom börjar tränga ned i taket. Har trädrötter börjat växa kan regnvatten söka sig ned utefter rötterna och vidare in i stråtaket.

Tak - misstag vid läggningen

Stråna i takmaterialet skall vara raka. Materialet skall dessutom vara rensat från skräp och oönskade växter innan det läggs. Tunnpipig vass är bättre än grovpipig. Den förra växer i näringsfattiga sjöar vilket skapar hårdare ved i stråna.

Flera takläggare betonar hur viktigt det är att täckespröten hamnar ”långt inne i taket”. Detta innebär att strået vid bindingen placeras så att avståndet mellan strå-änden/takytan och sprötet blir så långt som möjligt. Ett långt avstånd ger ett tak med hög ålder. Här handlar det om takläggarens skicklighet att hantera materialet.

Att använda täckespröt av sågad läkt medför ofta svårigheter. Träfibrerna i ett hasselspröt går alltid obrutna genom sprötet. Hos den sågade läkten däremot, kommer fibrerna att gå snett genom virket där det finns en kvist. Eftersom läkten bör vara tunn är risken stor att den går av på sådana ställen. Observationer av de tak som lagts med sågad läkt har dessutom visat att läkten i dessa fall ”bygger på” höjden i större grad än på de tak som är lagda med hasselspröt. Resultatet blir glipor i stråtäckningen.

Äldre täckningar med strå har, beroende av tids-, material- eller penningbrist, ofta utförts i omgångar. Om inte skarvarna mellan dessa täckningar lagts omlott med varandra kommer det att bildas en ränna utefter skarven där stråtäckningen är tunnare. Det tunnare området kan olyckligtvis hamna mitt över någon av husets bärande delar - en mellanvägg eller en takstol - vilket kan få omfattande konsekvenser om taket börjar läcka.

På en del tak har bindtråden varit för dåligt sträckt. Stråna har därigenom blivit för löst inbundna varvid hela taket kasat ned en bit. De lösa stråna har dessutom kunnat tas av fåglar. Samma sak kan inträffa om inte öfsalockarna bundits i tillräcklig höjd.

Stråtaket kan också skadas om det täcks med nya material som tegel eller plåt. Det kan lätt bildas kondens som är svår att ventilera bort.

Bedömningsgrunderna för taken kan sammanfattas med följande nivåer:

1 = Taket är gult eller lätt grånat och har rena ytor. Täckespröten syns ej, eller så kan en liten del av spröten synas om de ligger inne i taktäckningen. Smärre flockar av mossa kan tolereras om taket ligger i torrt läge. Kortaste avståndet till närmaste större träd bör vara minst ca fem meter, räknat från trädkronan. Ingen åtgärd krävs förutom regelbunden översyn och försiktig borttagning av kvistar och skräp.

2 = Täckespröten börjar synas över större ytor. Bör åtgärdas genom ökad tillsyn, laga eventuella skador och planera omläggning inom ca tio år.

3 = Täckespröten ligger helt blottade och öfsen är kraftigt rundad. Rikligt med mossa brukar finnas på något av takfallen. Akut tillstånd. Åtgärdas snarast genom om-läggning. Vid läckage bör taket skyddstäckas med lämpligt material. Kontakta takläggare.

Vindskivor

Vindskivorna är lika hårt utsatta för vädret som pållträna. Väl fungerande vindskivor förlänger takets livslängd. Träet i vindskivorna skall kännas hårt och klinga när man knackar på det. Vindskivorna fungerar fortfarande bra även om träet vittrat i ytan. Ytbehandling bör ske sparsamt. Eftersom vindskivorna sitter högt är de inte utsatta för röta på samma sätt som trä nära mark. Felaktig målning med för tät färg kan bidra till rötskador.

Bedömningsgrunderna för vindskivor kan sammanfattas med följande nivåer:

1 = Hårt trä. Ingen påväxt av något slag. Raka skivor. Ingen åtgärd.
2 = Virket börjar mjukna och skevna. Lätt påväxt av lavar. Bör åtgärdas genom ökad tillsyn. Avlägsna påväxt och laga vid behov.
3 = Tydliga rötskador. Det går att sticka in en syl eller kniv i vindskivan. Akut tillstånd. Åtgärdas snarast genom byte av vindskivor.

Ränndalar
Ränndalen är en känslig byggnadsdel. Vattnet från två takfall strömmar samman i ränndalen, som därför är kraftigt utsatt för väta.

Bedömningsgrunderna för ränndalarna kan sammanfattas med följande nivåer:

1 = Ränndalen är ren och kan leda vatten obehindrat. Ingen åtgärd.
2 = Ränndalen är skräpig men i övrigt utan läckage. Bör åtgärdas genom att skräp tas bort från ränndalen.
3 = Ränndalen visar tecken på läckage. Akut tillstånd. Åtgärdas snarast. Skyddstäck, exempelvis med presenning. Laga eller lägg om ränndalen.

Påväxt
Mosspåväxt har bedömts genom att uppskatta mossans utbredning och tjocklek.

Bedömningsgrunderna för påväxten av mossa på taket kan sammanfattas med följande nivåer:

1 = Ingen eller ringa påväxt och upp till någon centimeters tjocklek. Taket ligger i öppet läge. Ingen åtgärd.
2 = Måttlig påväxt och 3 till 5 centimeters tjocklek. Fläckvis påväxt där taket ligger i fuktigt läge. Bör åtgärdas genom att i första hand fälla träd i takets närhet och att ta bort skräp som ligger på taket.
3= Kraftig påväxt av mossa i ett decimetertjockt lager, med gräs, träd och buskar. Akut tillstånd. Åtgärdas snarast genom att försiktigt kratta bort mossan och laga eventuella skador.

Träd som växer för nära taket
Träd som växer i närheten av taket har räknats och avstånden mellan träd och tak har uppskattats.

Bedömningsgrunderna för nära växande träd kan sammanfattas med följande nivåer:

1 = Det finns inga träd vars yttersta grenar befinner sig inom ett avstånd av fem meter. Ingen åtgärd.
2 = Enstaka mindre unga träd, som kan tas bort med handsåg eller busksax, växer nära huset. Bör åtgärdas snarast genom röjning.
3 = Kraftig igenväxning av sly och större träd nära väggarna. Akut tillstånd. Åtgärdas snarast. Fäll träden eller korta in kronorna.

Nr	Fastighet	Benämning	Byggnad	Hus	P94	Kond 94	Bidr	Lagt år	Takläggare	Kond 05	Mörn	Påll	Tak	Ränndal	Vindsk	Påväxt	Träd
1	St Bjurum 2:4	Strömsholm	Vagnbod	IV	1	2	B	1997	R P	1	2	2	1	Ej	2	1	2
1	St Bjurum 2:4	Strömsholm	Ladugård	VI	1	2	B	1955 97	Okänd, R P	2	2	2	1	2	2	1	1
2	St Bjurum 2:14		Manbyggnad	I	1	1	E j	1978	B K	3	2	1	3	Ej	1	2	2
2	St Bjurum 2:14		Ladugård	II	1	1	B	1999	R P	1	1	1	1	Ej	1	1	1
3	St Bjurum 2:15	Kettilsberget	Ladugård	II	1	2	B	1995	R P	1	2	1	1	Ej	1	1	2
4	Anderstorp 1:3	Nol Bredagården	Stall	II	1	2	B	1995	BK, AL	1	1	1	1	Ej	2	1	1
4	Anderstorp 1:3	Nol Bredagården	Ladugård	III	1	2	B	1995	B K, A L, Okänd	1	1	1	2	Ej	2	2	2
5	Bjällum 6:4	Lunnagården	Ladugård	VII	1	3	B	1996	SN	1	3	3	1	1	2	1	2
5	Bjällum 6:4	Lunnagården	Körhus	VI	1	3	B			Rivet							
6	Bjällum 7:13	Nol Bredagården	Ladugård	V	1	3	B	1995	S O S	1	3	2	1	2	2	2	2
7	Bjällum 11:1	Sven Bengtsg.	Ladugård	III	1	2	B	2001	S A	1	1	1	1	Ej	1	1	2
8	Bolgen 7:2	Böljan	Ladugård	IV	1	3	B	79 99	K D J, S A	2	2	1	1	Ej	1	1	2
9	Bolum 3:7		Ladugård	I	3	2	E j	Okänt	K D J	3	3	3	3	Ej	3	1	1
10	Bolum 4:3	Holmagården	Ladugård	II	3	3	E j	Okänt		Plåt							
11	Bolum 4:19	Stommen	Ladugård	II	2	1	E j	Okänt	K E L	3	1	1	3	Ej	3	1	1
11	Bolum 4:19	Stommen	Vedbod	III	2	1	E j	Okänt	Okänd	2	2	1	2	Ej	2	2	2
12	Bolum 10:2	Björkelund	Ladugård	III	3	3	E j			Plåt							
13	Bolum 10:14		Ladugård	II	3	2	E j			Plåt							
14	Bolum 11:3	Lars Nilsgården	Ladugård	III	3	3	E j			Plåt							
15	Bolum 16:5	Heljesgården	Ladugård	V	1	1	B	71 01 02	L E, S A	1	1	1	1	Ej	1	1	1
15	Bolum 16:5	Heljesgården	Vagnbod	VI	1	1	B	1999	S A	1	2	1	1	Ej	1	1	1
16	Bolum 17:10	Naturvårdsverket	Garage	II	3	1	E j	1985	B K	2	3	2	2	Ej	3	2	2
16	Bolum 17:10	Naturvårdsverket	Info. anl.	III	3	1	E j	1988	B K	2	2		3	Ej	2	1	1
17	Bolum 25:1	Skattegården	Ladugård	III	3	3	E j	1955	G B, A J	3	3	3	3	2	3	3	2
18	Bolum 27:2	Alvhem	Ladugård	II	3	3	E j			Plåt							
18	Bolum 27:2	Alvhem	Stall	III	3	3	E j			Plåt							
19	Bolumstorp 1:7	Olof Grottesg	Fähus	VI	3	1	E j	1991	B K	1	3	3	2	Ej	2	1	2
20	Bolumstorp 1:8		Ladugård	II	2	3	E j	1995	Okänd	1	3	2	2	Ej	2	2	1
21	Hov 2:3	Kappagården	Stall	IV	3	2	E j	Okänt	Okänd	3	3	2	3	Ej	3	1	1
22	Hov 4:5	Torstensgården	Ladugård	III	1	1	B	Okänt	Okänd	2	3	2	2	Ej	2	2	2
23	Sörbolund 7:1		Ladugård	IV	1	3	E j			Riven							
24	Vässtorp 2:2	Kappagården	Ladugård	IV	2	3	E j	Okänt	Okänd	3	1	1	3	2	2	2	1
25	Brunnhem 1:4	Mossagården	Ladug/Körh	IV	1	3	B	1995	S A	1	2	1	1	1	1	1	1
26	Forentorp 1:2	Forentorp	Kvarn	XXI	1	1	B	1988	Okänd	1	3	3	1	Ej	2	2	3
27	Jättene 13:3	Jäppagården	Ladugård	II	3	3	E j			Plåt							
28	Lunden 2:3	Lilla Lunden	Ladugård	III	2	2	B	79 89 00	Okänd RP	3	2	1	2	2	2	2	2
29	Lunden 2:5	Spångatorp	Ladugård	III	1	1	B	1981 04	Okänd, A O	1	1	1	1	Ej	1	1	2
30	Ekornavallen 3:1	Vallen	Ladugård	IV	1	1	B	66 00	E A	1	3	3	1	Ej	2	2	1
31	Hornborga 14:2	Bankestugan	Bost/Ladug	I	1	1	B	2000	R P	1	2		1	Ej	1	1	2
32	Hornborga 17:2	Dalen	Ladugård	II	1	1	E j	1989	B K	1	1	1	1	Ej	2	1	1
33	Hornborga 38:1	Eriksberg	Ladugård	II	2	1	E j	1973	L E	3	2	2	2	Ej	2	2	2
34	Uddeberg 1:4	Uddeberg	Vagnbod	V	1	3	B	1995	S N	1	3	2	1	Ej	1	1	2
34	Uddeberg 1:4	Uddeberg	Stall	VI	1	3	B	1995	S N	1	3	2	2	Ej	1	1	1
35	Tunhem 5.3	Nolgården	Vagnslider	II	1	1	E j	1960	Okänd	3	3	3	2	Ej	2	3	3
36	Lövboden 2:1	Lövboden	Ladugård	VIII	1	2	B	1997	R P	1	2	1	1	Ej	1	1	1
37	Ugglum 8:11		Ladugård	V	2	2	B	1996	R P	1	1	1	1	Ej	1	1	1
38	Ugglum 18:1	Lillegården	Ladugård	III	1	3	E j	1930 69	Okänd	3	3	3	3	Ej	3	3	2
39	Upsala 2:1	Flakebergsstugan	Bost/Ladug	I	2	2	B	2001	S A	1	1		1	Ej	1	1	2

Teckenförklaring

Nr (1-39) *Inventeringsnummer 1994 och 2005*
P 94 *Prioriterade objekt 1994. Omdömen: 1 = hög , 2 = medel och 3 = låg prioritet.*
Kond 94 *Takens huvudsakliga kondition 1994*
Bidr *Fastighet som erhållit byggnadsvårdsbidrag*
Lagt år *Årtal för de senaste takläggningsarbetena*

Takläggare *Den senaste takläggaren och eventuella föregångare*

AJ = Albin Johansson
AL = Anders Lind
AO = Anders Olesen
BK = Bertil Karlsson
EA = Eje Arén
GB = Gösta Bäckström
KDJ = Karl David Johansson
KEL = Karl Erik Lundh
LE = Lars Eriksson
RP = Roger Persson
SA = Stefan Andersson
SN = Sten Nilsson
SOS = Sven Ove Svensson

Kond 05 *Takens huvudsakliga kondition 2005,*
Mörn, påll o.s.v. *Uppgifter om mörning, pållträn, tak, ränndalar, vindskivor, påväxt samt träd nära taket.*
Omdömen *1 = Bra kondition, ingen åtgärd, oskadlig påväxt eller inga nära växande träd.*
2 = Åtgärdas inom ett par års tid, måttlig påväxt eller något nära växande träd.
3 = Akut! Åtgärdas snarast, skadlig påväxt eller träd som bör tas ned snarast.

5. Slutsatser och sammanfattning

Tabellen på motstående sida är en sammanfattning av inventeringen 2005. Vissa uppgifter från 1994 års inventering har tagits med som jämförelse. Några fastigheter har ändrat beteckning eller gårdsnamn men numreringen av fastigheterna 1-39 är densamma i båda inventeringarna.

Sammanfattningsvis har totalt fyrtioåtta stråtäckta byggnader undersökts. Av dessa har hälften, tjugofyra byggnader, åtgärdats med stöd av bidrag från Länsstyrelsen eller annan form av allmänna medel. Ett flertal av dessa byggnader var under 1994 i stort behov av åtgärder. Nio byggnader har bortfallit och år 2005 fanns trettionio stråtäckta byggnader i det undersökta området. Av de objekt som 1994 prioriterades som kulturhistoriskt mest värdefulla, har merparten räddats.

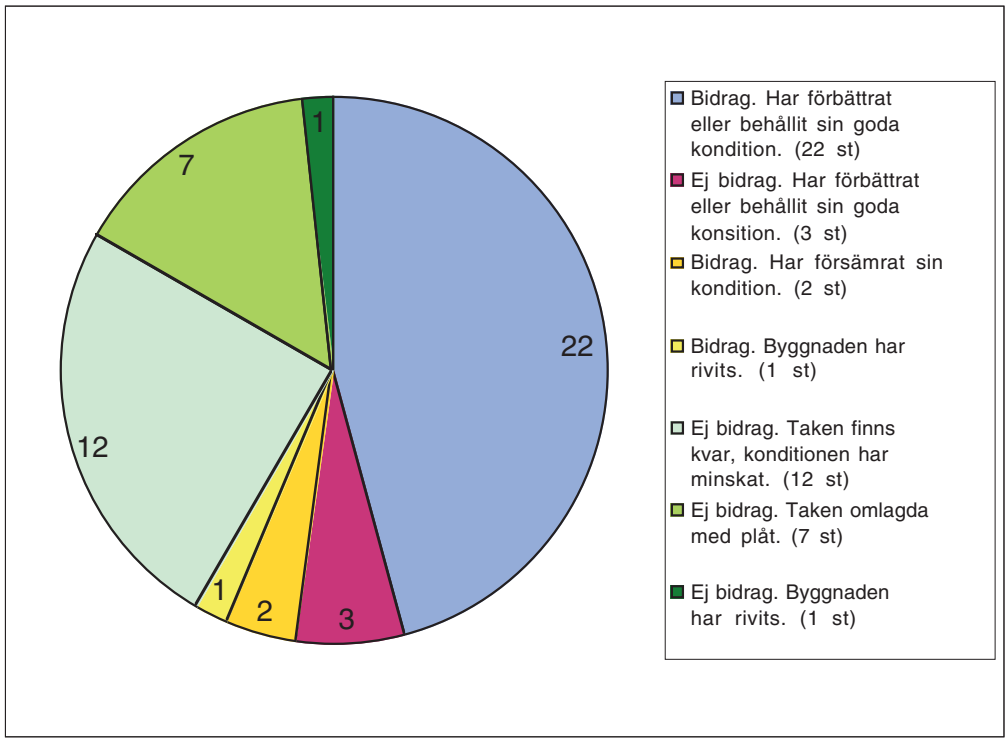

Kondition i allmänhet

Diagrammet ovan visar fördelningen av de stråtäckta byggnadernas kondition 2005 i jämförelse med kondition 1994.

Totalt sett har tjugofem, d.v.s. mer än hälften av de inventerade byggnaderna, förbättrat eller behållit sin goda eller acceptabla kondition. Av dessa har tjugotvå byggnader fått bidrag (blått) och tre bekostat underhållet själva (vinrött).

Tre fastighetsägare har fått bidrag men konditionen hos den stråtäckta byggnaden har ändå minskat. Till två av dessa tak har bidrag utgått enbart till ommörning. Taken har däremot åldrats under de elva år som gått mellan inventeringarna (orange). På det tredje objektet har en av de stråtäckta byggnaderna rivits trots erhållet bidrag till renovering (gult).

De återstående byggnaderna har inte fått bidrag. Stråtaken i denna grupp har inte behållit eller förbättrat sin kondition (gröna nyanser). Bland de första tolv (ljusgrönt) ingick tre prioriterade objekt. Ett av dessa hade omfattande skador och på två har fastighetsägaren inte visat intresse för omläggning. På fem fastigheter bland de tolv, har ägarna utfört normalt underhåll på sina stråtak. Trots denna insats har konditionen hos taken försämrats på grund av materialens åldrande. Sju tak har omlagts med plåt (mellangrönt). Diagrammets sista objekt var prioriterat men hade redan 1994 omfattande skador och har nu rivits (mörkgrönt). Orsaken till att så stor andel av taken hade så dålig kondition beror på att denna undersökning, som tidigare nämnts, utförts som totalinventering.

Materialens åldrande
De tak som lades om i samband med, och efter projekt ”Stråtak i Hornborgabygden” är nu som mest tio år. Tunnpipig vass, oftast från Polen, har i de flesta fall använts. De har fått en mörk grå färgton, möjligen en lätt påväxt av lavar men är i övrigt i stort sett i nyskick.

Bland de övriga taken i denna undersökning finns ett tiotal som är åldersbestämda. Dessa kan ge grov uppfattning om stråtakens åldrande. Täckespröten börjar synas efter ca 25-30 år. Efter ytterligare tio år kan täckespröten vara helt blottade. De tak som är lagda med grovpipig vass och är trettio år är mer slitna än de som lagts med tunnpipig. Detsamma gäller om den stråtäckta byggnaden står i extremt utsatt läge.
Mörningen håller inte i tio år! Bland de tak som ingick i projektet och som inte mörnats om sedan de lades, har i flera fall mörningen helt blåst av. Pållträna på dessa tak är också utsatta för en del rötangrepp.

Vindskivorna verkar hålla bättre än pållträna och inga rötskador har noterats.

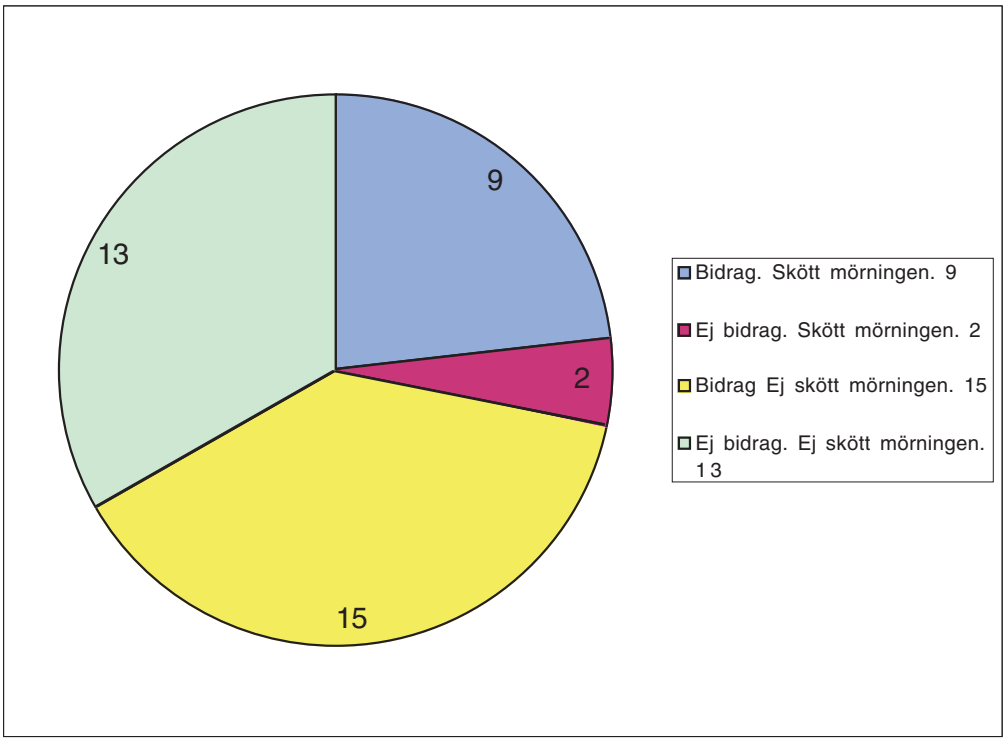

Mörningen är viktig
Ett problem är att endast en dryg fjärdedel av det stråtäckta byggnadsbeståndet mörnats regelbundet. Diagrammet ovan visar hur mörningsarbetet fördelar sig på de trettionio stråtäckta byggnader som totalt finns idag. Detta innebär att totalt tjugoåtta tak eftersatt mörningsarbete och endast elva har skötts.

Av de som fått bidrag innebär detta att femton bör åtgärdas snarast eller inom ett par år (gult) och av de som inte fått bidrag fanns det tretton tak som behövde åtgärdas inom samma tid (ljusgrönt). Endast nio byggnader har ägare som fått bidrag och skött mörningen (blått) och två hade regelbundet och med egna medel lagt om sina nockar med ny mörning (vinrött).

Orsaken verkar vara att det är svårt att få hjälp med mörningsarbete. Den ende takläggaren i trakten är hårt uppbokad. Få personer har tänkt att det går att lägga om mörningen själva.

På några tak var det tydligt att mörningen lagts på utan att pållträna lyfts av. Detta gick att se genom att både pållträn och mörning var övervuxna med mossa som skymtade fram under den pålagda mörningen. Pållträn som lyfts av och borstas vart femte år skall inte ha någon mossa alls.

Pållträn
Pållträn var 1994 ofta utformade och sammansatta på otraditionellt sätt. Glädjande nog visade inventeringen 2005 att svarvade och tryckimpregnerade pållträn i stort sett har försvunnit. I de flesta fall är pållträna numera också sammansatta med dymling.

Vindskivor
Flera tak är fortfarande försedda med svartmålade vindskivor. Vid nästa byte av vindskivor bör dessa ytbehandlas genom att endera rödfärgas med slamfärg eller lämnas obehandlade för att gråna. Även vattbrädor förekommer på några objekt vilket inte heller hör ihop med stråtak där de sitter i vägen för tvärslåar och skateskräckor.

Stråtak bör stå öppet
På tjugotre gårdar står träd nära de stråtäckta byggnaderna. Är omdömet två eller tre på kolumnen för träd ger detta ofta ett liknande värde i bedömningen av påväxt. På de ställen där taken är bra, trots att det står träd i närheten, är oftast taken nylagda.

För att undvika mosspåväxt är den enda vettiga åtgärden att fälla träd som växer i stråtakets närhet. Detta är en enkel förebyggande åtgärd för att undvika mossa som senare kan bli svår att avlägsna. En sådan åtgärd sparar mycket arbete i framtiden. De flesta stråtäckta byggnader har tidigare stått helt öppet. Ett exempel är Spångatorp som nu ligger inne i skogen. Dess omgivningar bestod för endast femtio år sedan av öppna betesmarker.

På många gårdar finns träd som tidigare har hamlats. Det är troligen inget som hindrar att de kan hamlas på nytt om inte dess grenar blivit för grova.

”Mörningsjouren”
Problemen med eftersatt vård av stråtak är att det saknas rutiner för underhåll. Enklare underhåll borde kunna göras av fastighetsägarna själva. I samband med inventeringen har en checklista för vårdåtgärder utarbetats (se kap. 6). Listan kan användas vid den regelbundna tillsynen av stråtaket. Det är viktigt att tänka på att stråtak är sköra och inte får beträdas utan ställning eller andra hjälpmedel.

För att få hjälp med enklare underhåll borde en slags ”mörningsjour” inrättas. Här skulle det kunna finnas redskap och material för mörning som halm, pållträn och även vindskivor. Här skulle det också finnas möjlighet att hyra ställning eller skylift. Ett förslag kan vara att dessa tjänster skulle kunna handhas av exempelvis en samfällighet, förening eller en byggfirma.

Vid större skador och omläggningar av tak bör en erfaren taktäckare anlitas.

Slutord
De stråtäckta byggnaderna utgör en del av de kulturhistoriska värden som området vid Hornborgasjön har. Det är därför angeläget att byggnaderna bevaras. Kunskapen om läggningsteknik och materialkännedom är en viktig del av bevarandet och genom att underhålla och vårda byggnaderna och stråtaken, hålls både kunskapen och byggnadstraditionen vid liv. Genom regelbunden tillsyn och underhåll kan skador och brister åtgärdas i tid och med relativt små insatser. På följande uppslag finns en sammanfattning med råd och riktlinjer samt en checklista över de viktigaste åtgärderna som behöver göras vid regelbunden tillsyn av taket. Checklistan kan också tjäna som underlag inför planering av vård och underhåll.

6. Att tänka på vid vård och underhåll av stråtak

Ett stråtak kan hålla länge om det sköts och underhålls på rätt sätt. Eventuella skador måste åtgärdas i tid. Börjar det läcka in skall taket tätas snarast. Mörningen på nocken är takets känsligaste punkt och bör kontrolleras då och då, särskilt efter ett oväder.

Som en hjälp vid besiktningar och för att veta vilka delar som man särskilt ska titta på har denna checklista tagits fram i samband med uppföljning av projektet ”Stråtak i Hornborgabygden” 2005.

Takytan

Stråtaket är hållbart för väder och vind men stråna är sköra och tål inte att gå på. Använd därför stegar, ställningar eller skylift om det är något som behöver åtgärdas på taket.

När taket är nylagt är det ljust gult men blir snart lätt grånat. Taket ska ha rena och släta ytor så att vattnet lätt kan rinna av och täckespröten ska inte synas. Håll därför taket rent och helt. Ta bort löst skräp som nedfallna kvistar m.m. Laga skador när de uppstår och anlita en takläggare om du är osäker.

Mossa

Lite mossa skadar inte stråtaket men mossa är på lång sikt inte bra. Mossan håller fukt som kan skada bindtråden. Blir mosstäcket dessutom för tjockt kan det bli en onödig tyngd.

Det bästa sättet att undvika mossa är att fälla träd och röja sly i takets närhet. Helst bör detta göras när taket är nylagt. Träden bör inte stå närmare än fem till sju meter, räknat från kronan. Det kan räcka med att ta bort grenar som sträcker sig in över taket. Åtgärden innebär att taket oftare får chans torka upp varvid mossan missgynnas.

Har mossa börjat växa och taket är gammalt är det bättre att låta den vara. Stråna blir med tiden spröda och tål inte att man krattar då stråtäckningen kan skadas. Håll istället takytan ren och ta bort kvistar och annat löst skräp.

Täckespröt

Börjar täckspröten synas dröjer det ca tio år innan de är helt blottade. När täckespröten är blottade kan bindtråden rosta av. Taket ligger då löst och kan blåsa ned. Taket bör därför bindas på nytt för att hållas på plats. Börja planera för lagning, omläggning eller skoning av taket.

Öfsen

Ett tecken på att taket är slitet är att öfsen är kraftigt rundad, då kan det vara hög tid att planera för omläggning eller skoning, d.v.s. lägga på ett nytt lager med vass ovanpå det gamla.

Mörningen

Nocken är takets svagaste punkt. Nocken täcks av mörningen som är ett luftigt lager med halm som hålls på plats genom pållträn. Halmens kvalitet är viktig, använd halm som har hela strån, d.v.s. den ska inte vara sönderhackad.

Mörningen läggs om då den är sliten, eller vart femte år. Om halmen har en packad yta och börjar se sliten ut är det dags att mörna om. Pållträna ska ligga i en jämn rad och alla ska ligga på plats. Saknas pållträn eller om de ligger förskjutna kan det vara hög tid att mörna om.

Saknas halm i mörningen och det blir hål och läckage i nocken är skadan akut och skall åtgärdas snarast. Kontrollera också så att inte underliggande konstruktion har skadats av läckaget. Ett tecken på att det är hög tid att mörna om är när pållträna spretar, lättar från underlaget eller om det börjar bli påväxt av gräs m.m. i mörnings-halmen.

Vindskivor
Vindskivorna skall skydda takytan från väder och vind och är därför viktiga. Se över vindskivorna regelbundet, träet skall vara friskt och hårt. Håll efter och skrapa bort lavar och mossa. Känn med en kniv om träet är mjukt. Är vindskivan rötskadad ska den bytas. Vindskivorna kan vara omålade eller strukna med faluröd slamfärg.

Ränndalen
Är byggnaden uppförd i vinkel, eller har den en tillbyggnad finns en ränndal på taket. Vatten från två takfall rinner samman i ränndalen vilken därför är kraftigt utsatt. Håll ränndalen ren från skräp och kvistar. Rensa försiktigt med en borste eller pensel på långt skaft. Läcker ränndalen ska den genast lagas eller täck provisoriskt med en presenning. Läckage kan skada underliggande konstruktion och en sådan renovering är ofta dyrbar.

	År 1	År 2	År 3	År 4	År 5	År 6	År 7	År 8	År 9	År 10	År 11 o.s.v.
PÅLLTRÄN	OK	OK	1 SNETT ÅTG ÅR 5	1 NED-BLÅST	2 UT-BYTTA	OK	OK	OK			
MÖRNING	OK	GRÅ YTA	PLATT	1 NORR AVBLÅST	MÖRNAT 3 JULI	OK	GRÅNAT	OK			
TAKYTA	TAK NYLAGT	OK	PLOCKAT SKRÄP	OK	OK	OK	OK	EN GREN ÖSTER			
TAK VID GAVEL	OK	OK	OK	OK	OK	OK	BÖR ÅTG ÅR 10	OK			
MOSSA	OK	OK	OK	OK	OK	OK?	MOSSA BÖRJAR	OK			
VINDSKIVOR	OK	OK	OK	OK	RÖD-FÄRGADE	OK	OK	OK MED SYL			
RÄNNDALAR	OK	RENSAT	OK	OK	RENSAT	OK	OK	OK			
TRÄD	4 TRÄD NEDTAG.	OK	OK	RÖJT SLY	OK	OK	SÅGAT UR LÖNNEN	OK			

Ovan visas en tabell som hjälp till att sköta stråtaket. Som exempel visas också hur den kan fyllas i.
Ofta handlar skötseln om att hålla uppsikt, rensa, laga, komplettera eller byta. Är skadan akut skall den åtgärdas snarast
Det är aldrig fel att i förebyggande syfte planera för åtgärder. Kontakta taktäckare eller annan hantverkare om man inte väljer att göra arbetet själv. Vart femte år bör mörningen läggas om (markerat med gult).

	År 1	År 2	År 3	År 4	År 5	År 6	År 7	År 8	År 9	År 10	År 11 o.s.v.
PÅLLTRÄN											
MÖRNING											
TAKYTA											
TAK VID GAVEL											
MOSSA											
VINDSKIVOR											
RÄNNDALAR											
TRÄD											

December 2005 Mikael Hedin, Forsviks Industriminnen.

Tabell för egna anteckningar.

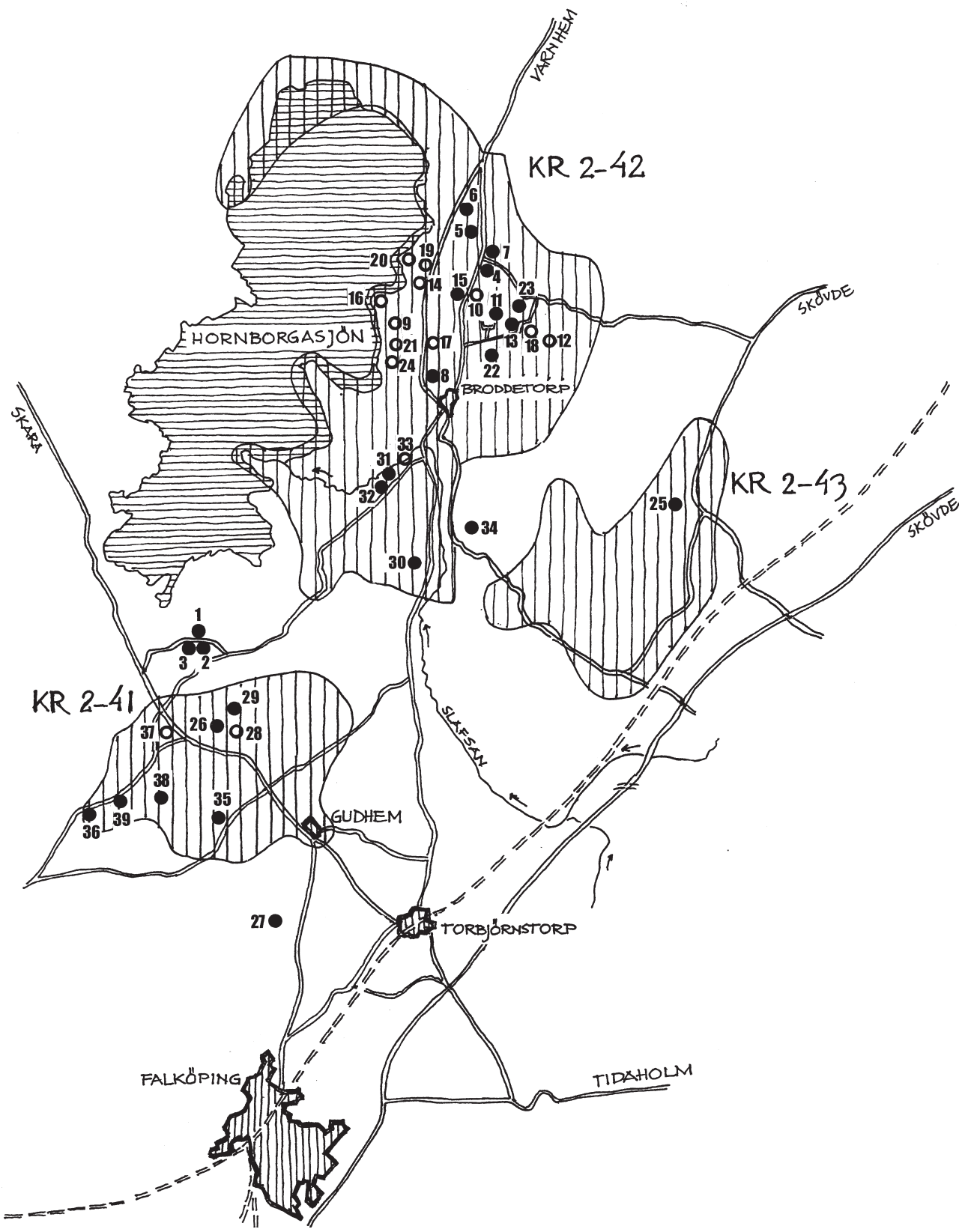

Karta över det inventerade området hämtad från inventeringen 1994, "Stråtak i Hornborgabygden" del II. De tidigare benämningarna för riksintresseområdets delområden var under inventeringen 1994 KR 41, KR 42 och KR 43. Dessa benämningar har utgått. De tre områdena ingår nu i ett större område benämnt KR 100.
Fylld markering: objekt enligt "Hus och miljöer på Falbygden" inventerade i juni 1994, ofylld markering: objekt inventerade i september samma år.

7. De undersökta gårdarna 2005

Stora Bjurums socken
1. Stora Bjurum 2:4, Strömsholm 23
2. Stora Bjurum 2:14 26
3. Stora Bjurum 2:15, Kettilsberget 28

Bolums socken
4. Anderstorp 1:3, Nol Bredagården 29
5. Bjällum 6:4, Lunnagården (tidigare Bjällum 1:3, Källegården) 31
6. Bjällum 7:13, Fäholmen (tidigare Nol Bredagården) 34
7. Bjällum 11:1, Sven Bengtsgården (tidigare Knektabostället) 36
8. Bolgen 7:2, Böljan 37
9. Bolum 3:7 38
10. Bolum 4:3, Holmagården 38
11. Bolum 14:19, Stommen (tidigare Bolum 4:19) 39
12. Bolum 10:12, Björkelund 41
13. Bolum 10:14 41
14. Bolum 11:3, Lars Nilsgården 41
15. Bolum 16:5, Heljesgården 42
16. Bolum 17:10, Naturvårdsverkets anläggning 45
17. Bolum 25:1, Skattegården 47
18. Bolum 27:2, Alvhem 47
19. Bolumstorp 1:7, Olof Grottesgården 48
20. Bolumstorp 1:8 49
21. Hov 2:3, Kappagården 50
22. Hov 4:5, Torstensgården 51
23. Sörbolund 7:1 52
24. Vässtorp 2:2, Kappagården 52

Brunnhems socken
25. Brunnhem 1:4, Mossagården 53

Gudhems socken
26. Forentorp 1:2, Forentorps kvarn 55
27. Jättene 13:3, Jäppagården 56
28. Lunden 2:3, Lilla Lunden 57
29. Lunden 2:5, Spångatorp 58

Hornborga socken
30. Ekornavallen 3:1, Vallen 59
31. Hornborga 14:2, Bankestugan 60
32. Hornborga 17:2, Dalen 61
33. Hornborga 38:1, Eriksberg 62
34. Uddeberg 1:4, Uddeberg 63

Östra Tunhems socken
35. Tunhem 5:3, Nolgården 65

Ugglums socken
36. Lövboden 2:1, Lövboden 66
37. Ugglum 8:11 67
38. Ugglum 18:1, Lillegården 68
39. Uppsala 2:1, Flakabergsstugan 69

Läsanvisning
Texterna på följande sidor beskriver taken och deras kondition 2005. En mycket kortfattad beskrivning av byggnadsbeståndet på gårdarna har också tagits med. En fullständigare beskrivning av gårdarna och de stråtäckta byggnaderna finns i del I och del II av rapporten ”Stråtak i Hornborgabygden”. Siffran inom parentes betecknar det omdöme respektive byggnadsdel fått vid bedömning.

Vagnboden sedd från söder.

Mörning vid västra gavelspetsen.

Takyta på södra takfallet.

1. St Bjurum 2:4 Strömsholm

Falköpings kommun, Bjurums socken.
Mindre bondgård med boningshus från ca 1900, brygghus, jordkällare och stall. Det stråtäckta byggnadsbeståndet består av en kombinerad ved- och vagnbod och en ladugård.

Byggnad IV, ved- och vagnbod

Ved- och vagnbod i stolpkonstruktion. Byggnaden täcktes om på båda takfallen 1997 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen. Det lades om med vass från Polen i ett lager på den äldre vassen och har inte uppvisat några problem sedan dess. Takläggare var Roger Persson. Mörningen lades 2003. Den har en packad yta med påväxt av maskros mm, ser ojämn ut, har delvis blåst ned på taket och bör bytas inom något år (2). Pållträna ligger på ett par ställen förskjutna åt sidan och ett par av dem har skadats (2).

Taket har grånat, ytan saknar påväxt. Det har, förutom färgen, samma utseende som ett nylagt tak (1).

Vindskivorna är strukna med icke traditionell svart färg som har flagnat något på översidorna. De verkar vara av friskt virke (2).

En stor lönn står norr om bodarna och har redan åstadkommit en mindre mosspåväxt som med tiden kan bli omfattande (2).

Ladugårdens östra fasad.

Det västra takfallet med ränndal till svinhuset.

Det östra takfallet med fyra lager strå.

Byggnad II, ladugård

Ladugård i stolpkonstruktion med timrad fähusdel. Taket har efter den regniga våren 2005 uppvisat problem i stråtaksytan. Byggnaden reparerades 1997 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Mörningen lades 2003. Den har liksom på föregående byggnad en packad yta med påväxt av maskros mm, ser ojämn ut, har delvis blåst ned på taket och bör bytas inom något år (2). Pållträna är av tryckimpregnerat halvrunt virke vilket med tiden bör bytas mot oimpregnerat virke (2).

Ladugårdstaket består av upp till fyra lager strå. Huvuddelen av den senaste täckningen är troligen från 1955 och är trots åldern relativt välbevarad. Ett täckespröt är blottat på östra takfallet och mossa växer på det västra. Påväxt av diverse örter finns på båda takfallen. Det reparerades med ny vass 1997 av Roger Persson utefter vindskivor och nock. Enligt ägaren har det dock uppstått ”rännor” i taket längs det östra takfallet efter de kraftiga regnen. Vid inventeringen konstaterades att vatten runnit utefter pållträna och under dessa åstadkommit stråk av krökt vass. Inget läckage har konstaterats. Man får avvakta under ett år och se om ytan återgår till sitt ursprungliga utseende (1). Ränndal inklädd med plåt bör rengöras (2),

Vindskivorna verkar vara av friskt virke (1). De har dock otraditionell utformning med vattbrädor, vilka inte tillåter skateskräckan att sticka upp över nocken och är strukna med svart oljefärg.

Det östra takfallet över logporten där regnet åstadkommit ”rännor” i takmaterialet.

I det femtioåriga taket börjar täckespröten att synas.

Underliggande tunnpipigt takmaterial och grovpipig Hornborgavass överst.

Ränndalen på västra takfallet.

Skateskräckan ej traditionellt utförd beroende på att vattbrädor använts på vindskivorna.

Manbyggnadens fasad mot norr.

Takfallet mot norr med en skada under skorstenen.

Del av det södra takfallet .

2. St Bjurum 2:14

Falköpings kommun, Bjurums socken.
Småbruk med stråtäckt ålderdomligt boningshus och en stråtäckt mindre ladugård.

Byggnad I. Boningshus

Boningshus av enkelstugetyp som täcktes 1978 av Bertil och Börje Karlsson. Taket är därigenom nära trettio år och skador börjar uppträda, bl.a. läckage. Ägaren menar att taket har ”ruttnat upp”. Stråtaket vilar på ett undertak av eternit.

Mörningen är lagd 1999. Den har en packad yta med påväxt av mindre växter i nederkanten mm. Den ser annars bra ut men bör bytas inom något år (2). Pållträna är av klent rundvirke. De ligger i en prydlig rad och verkar oskadade (1).

Taket var vid inventeringen 1994 i gott skick men har under tiden sedan dess åldrats en del. Täckesprö-ten syns dock ej. Det har på norra takfallet fått en påväxt av mossa som upplevdes som ett problem av ägaren och räfsats bort vid några tillfällen. Intill skorstenen har också en mer omfattande skada upp-kommit där den underliggande bärläkten ligger blottad (3). Det södra takfallet är i god kondition (1).

Vindskivorna är tillverkade av en enkel bred bräda som verkar vara fungerande (1). De har dock otraditionell utformning med vattbrädor, vilka inte tillåter skateskräckan att sticka upp över nocken och är dessutom strukna med svart oljefärg.

Ladugårdens södra och östra fasader.

Mörning vid norra gavelspetsen.

Takfallet mot öster.

Byggnad II, ladugård

Mindre ladugård i stolpkonstruktion med fähusdel i putsad sten. Taket, som lades om 1998 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen, är i gott skick och uppvisar inga större problem.

Mörningen lades 2001. Den har fortfarande en luftig yta utan påväxt (1) men borde rimligen kompletteras inom något år. Pållträna som är av klent runt virke ligger i en jämn rad (1).

Taket pålades med vass från Danmark 1999 ovanpå ett äldre tak. Takläggare var Roger Persson. Det äldre taket är också av vass men av okänd ålder. Det östra takfallet vilar dessutom på ytterligare ett halmtak. Öfsalockar av halm finns under det västra takfallet.

Vindskivorna byttes i samband med den senaste omläggningen (1) och fick med tvärslåar och skateskräcka samma utformning som tidigare.

Ladugården sedd från öster.

Mörning vid södra gavelpetsen.

Stråtakyta på västra takfallet.

3. St Bjurum 2:15

Falköpings kommun, Bjurums socken.
Småbruk bestående av ett ålderdomligt boningshus av sten och timmer som tidigare varit stråtäckt, ett litet stråtäckt fähus och en stråtäckt ladugård. Fähuset ingår ej i denna inventering.

Byggnad II ladugård

Ladugård i stolpteknik med fähusdel i putsad sten. Byggnaden renoverades 1995 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Mörningen är lagd år 2000 och ommörning är planerad år 2005. Den har sjunkit ihop men saknar påväxt (2). Pållträna är av kluvet naturvuxet rundvirke, har förskjutits något men verkar oskadade (1).

Taket består av ett flertal täckningar inklusive bundna öfsalockar och är utförda under olika perioder. Vid omläggning av hela taket år 1995 sparades de äldre strålagren. Takläggare var Roger Persson. Som täckespröt användes sågad läkt. Längs västra takfallet syns de olika binden genom att täckespröten av sågad läkt på grund av sin tjocklek lyft upp stråtäcket och bildat vågräta linjer. Detta utseende har taket haft sedan det lades. En lätt påväxt av mossa finns på detta takfall. Det östra takfallet uppvisar inga linjer efter täckespröten, är i god kondition, saknar påväxt. Hela taket har hittills fungerat väl (1).

Vindskivorna är från senaste omläggningen och tillverkade i samma utförande som de föregående (1). Rödfärgningen har dock släppt fläckvis.

Stallets fasad mot öster och norr.

Mörning vid östra gavelspetsen.

Takyta och öfs vid östra gaveln.

4. Anderstorp 1:3, Nol Bredagården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Mindre bondgård bestående av boningshus från ca 1900, vagnbod, stråtäckt ladugård med körhus och stråtäckt stall. Körhuset ingår ej i denna inventering.

Byggnad II, stall med bodar

Stall uppfört i skiftesverk som delvis brädfodrats. Ett välskött tak som hittills har fungerat bra.

Mörningen läggs på vart tredje år. Den senaste är från 2004 och är fortfarande ljus och luftig (1). Ägaren Anders Lind menar att dagens sönderhackade halm endast håller i tre år. Pållträna är av ek, sammansatta med rundjärn, där ca 5% av beståndet byts vid varje mörningstillfälle (1).

Stallet täcktes om med ny vass på båda takfallen 1995 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen. Takläggare var Bertil Karlsson och Anders Lind. Det äldre taket av vass sparades liksom öfsalockar längs en del av öfsen. Den öppna placeringen av byggnaden med långa avstånd till närmaste träd gör att ingen mossa ännu börjat växa på något av takfallen. Ett mindre buskage står i det sydöstra hörnet vilket inte bör få växa i höjden (1).

Vindskivorna är nyligen bytta och strukna med otraditionell svart färg. Nederst vid öfsen har en kil påspikats för att skydda stråtaket. Bättre vore att höja hela vindskivan till öfsens överkant (2).

Ladugårdens södra och östra fasader. Det sparade äldre takavsnittet syns till höger på takfallet.

Det norra takfallet.

Till vänster den äldre delen av södra takfallet, till höger mörning vid östra gavelspetsen.

Byggnad III, ladugård

Skiftesverksladugård som delvis brädfodrats med tre generationer tak som fungerar utan problem. I söder ligger tak från 1960-talet på östra fjärdedelen och från 1994 på resten av takfallet. I norr är taket från 1940-talet.

Mörningen och pållträn, i samma kondtion som föregående tak (1). Det yngsta taket lades 1994 av Bertil Karlsson och Anders Lind med stöd av bidrag från Länsstyrelsen. Det är i god kondition och utan påväxt. Den lilla fyrkanten i öster har till en fjärdedel en lätt påväxt av mossa men är i övrigt i god kondition där inga täckespröt syns. Mossan verkar dock på väg att vandra över till den yngre delen (1). Norrsidans tak är dock kraftigt mosspåväxt men fungerar utan läckage. En allé av björkar står intill taket. Taket är sextio år och kan enligt Lind hålla ett tag till om det mörnas regelbundet och om ingen avkrattning kommer att ske. Takets ålder gör att det dessutom då och då kommer annan växtlighet på taket som örter och mindre träd. Denna har avlägsnats vid ommörningarna. Inget läckage har noterats (2).

Vindskivorna är av samma kondition som de på stallet och är strukna med svart färg (2).

Ladugården sedd från norr.

Mörning helt försvunnen vid södra gaveln.

Takytan i god kondition.

5. Bjällum 6:4, Lunnagården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Bondgård som består av boningshus från ca 1890, brygghus, magasin, garage, bod och en stråtäckt ladugård uppförd före 1890. Tillhörande stråtäckta körhus revs 1995.

Byggnaden och taket genomgick en omfattande renovering 1995 med bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad VII, ladugård

Vinklad skiftesverksladugård med timrad fähusdel.

Mörning från samma år är hopsjunken och saknas mot gavelspetsarna (3). Pållträn har inte bytts sedan omläggningen, flera har bevuxits med mossa, en del är rötskadade och har fallit sönder (3).

Takytan är i god kondition. I norr har skett en påväxt av mossa på grund av de stora träd som växer intill. På öfsen har på en del håll strån börjat skjuta ut vilka bör klappas upp. Ränndalen bedöms som god. Takläggare var Sten Nilsson (1).

Vindskivornas rödfärgning har till stor del runnit av. I väster har vindskivorna blivit skeva vilket troligen saknar betydelse (2).

Bilden ovan visar platsen där körhuset stått.

Byggnad VI, körhus
Körhuset, som under inventeringen 1994 var placerat mellan portarna på västväggen, revs efter renoveringen av ladugården.

Bilderna på motstående sida
Överst: närbild av valmningen av stråtaket i det nordöstra hörnet. Taket är i mycket god kondition med en lätt påväxt av mossa. Öfsen behöver på en del ställen klappas upp.

Nederst till vänster: Vindskivorna på den västra gaveln har skevnat.

De mindre bilderna på motstående sida visar överst ränndalen och rötskadade pållträn och därunder hela ränndalen.

Fasad mot väster med gaveln efter den nedrasade delen till vänster.

Mörning saknas och de underliggande täckespröten har blottats.

Takytan bär spår av täckespröten men är i god kondition.

6. Bjällum 7:13, Fäholmen

Falköpings kommun, Bolums socken.
Mindre bondgård bestående av boningshus från ca 1900, brygghus, garage, vagnbod och en stråtäckt ladugård. Vid inventeringen 1994 var ladugården kraftigt förfallen och restaurerades med bidrag från Länsstyrelsen 1995.

Byggnad IV, ladugård
Skiftesverksladugård med fähusdel av gjutteknik. Skiftesverksdelen med lador och loge hade delvis rasat in årsskiftet 1993/1994.

Mörningen har inte förnyats sedan taket lades (3) och har delvis försvunnit helt. Pållträna har heller inte rörts sedan dess och bör rimligen ses över. De bedöms vara i relativt god kondition (2).

Takläggare var Sven-Ove Svensson. Takytan är i god kondition. Den ser randig ut, möjligen beroende på att täckespröt av sågat virke använts. Utseendet har dock taket haft sedan det lades. Östra takfallet är bevuxet med lavar (1). Ränndalarna är invändigt klädda med plåt som angripits av rost. Stråtäcket från de mötande takfallen bildar i ränndalen en endast 5 cm bred springa där skräp och fukt ansamlas. Ränndalarna bör ses över (2).

Vindskivornas rödfärgning har till stor del runnit av men bedöms annars vara i god konditon (2).

Ränndal mot sydväst.

Det östra takfallet och norra gaveln.

Ränndal mot nordväst.

Fasad mot norr.

Mörning vid östra gaveln.

Takyta och öfs vid östra gaveln.

7. Bjällum 11:1, Sven Bengtsgården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Mindre bondgård bestående av boningshus från 1850 (förändrat), bod, stråtäckt ladugård, ladugård från 1939 och ett garage.

Ladugården renoverades 2001 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen

Byggnad VII, ladugård

Brädfodrad skiftesverksladugåd med fähusdel i putsad sten.

Mörning lätt grånad och ser nästan nylagd ut men med tanke på när den lades bör den snart ses över (2). Pållträn återanvända från en intilliggande gård och hopsatta med ståltråd. Ståltråden bör möjligen bytas mot dymling (1).

Takyta i god kondition utan påväxt. Takläggare var Stefan Andersson. Närliggande träd kan i framtiden förorsaka mosspåväxt (1).

Vindskivor fastsatta med naglar och har sedan 2001 fått en grå yta (1).

Ladugårdens västra fasad.

Mörning vid södra gavelspetsen.

Takfallet vid södra gaveln.

8. Bolgen 7:2, Böljan

Falköpings kommun, Bolums socken.
Bondgård innehållande två boningshus, uppskattningsvis från slutet av 1800-talet, två något yngre uthus: ett hönshus och en verkstad samt en stråtäckt ladugård. Ladugårdens tak lagades 1999 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad VII, ladugård
Skiftesverksladugård med timrad fähusdel. Inredning av kalksten.

Mörning från 2001 är ljus med något tillplattad yta. Åldern säger dock att ny mörning snart borde läggas på (2). Pållträn av rundvirke sammansatta med dymling (1).

Tak med brant vinkel lagt 1979 av Karl David Johansson. De senaste åtgärderna innebar för takets del komplettering med ny vass i nock och längs vindskivor, uppslagning av befintlig vass och lagning av takkupan med plåt. Takläggare var då Stefan Andersson. Det östra takfallet är i god kondition medan det västra uppvisar en del synliga täckespröt och bör läggas om inom tio år. Tre mindre träd har vuxit upp längs västra väggen och bör tas bort (1, möjligen 2).

Vindskivor är grånade och i god kondition (1).

9. Bolum 3:7

Falköpings kommun, Bolums socken.
F. d. ladugård som tillhört ett mindre jordbruk där övriga byggnader är rivna. Byggnaden ligger öppet i landskapet, synlig för förbipasserande besökare till Naturvårdsverkets informationsanläggning.

Byggnad I, ladugård
Skiftesverksladugård där fähusdelen är riven och bålverket överspikats med brädfodring.

Pållträn sammansatta med ståltråd. Flera är rötskadade (3). Mörningen är lagd ca 1995 av f. d. ägaren Hans Johansson och Arne Lejon.

Taket är troligen lagt av Karl David Johansson på 1950-1960-talet (3).

Vindskivorna är helt uttjänta men det finns möjligheter att montera nya på befintliga räfter (3).

Överst till vänster: Byggnaden sedd från Naturvårdsverkets anläggning.
Mitten till vänster: Pållträn och mörning vid norra gaveln.
Nederst till vänster: Takytan, öfs och vindskivor vid nordvästra hörnet.
Överst till höger: Byggnadens norra gavel och västra sidan.

10. Bolum 4:3, Holmagården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Mindre bondgård bestående av boningshus från tidigt 1800-tal, maskinhall, garage och en delvis stråtäckt ladugård.

Byggnad I, ladugård
Kraftigt förändrad skiftesverksladugård där en del av taket var stråtäckt vid inventeringen 1994.
Taket nu helt omlagt med plåt.

Till vänster visas den numera helt plåttäckta ladugården. Byggnadens äldsta del är den låga till vänster.

Ladugården mot söder.

Takets sydvästra hörn med mörning, påll och blottade täckespröt.

Ladugårdens norra takfall är kraftigt nedslitet.

11. Bolum 4:19, Stommen

Falköpings kommun, Bolums socken.
Småbruk bestående av boningshus, enligt uppgift från ca 1800, hönshus, brygghus, garage och två stråtäckta byggnader, ladugård och vedbod.

Byggnad II, ladugård

Skiftesverksladugård som brädfodrats och med timrad fähusdel. Foderladan är borttagen. Taket var vid inventeringen 1994 i relativt god kondition men har på de tio år som gått åldrats tydligt.

Mörning lades 2004 och är ljus och luftig (1). Pållträn ligger tätt vilket innebär 30-40 centimeters avstånd. De låg 1994 på två rader av hasselkäppar men dessa har nu uteslutits. Pållen är tillverkade av grovt, kluvet timmer, troligen f.d. telefonstolpar, sammansatta med ståltråd. Mot varje gavel ligger två par längre pållträn s.k. uteliggare. (1).

Taket består av upp till fyra lager strå. Takläggaren var vid senaste täckning ägaren Karl Erik Lundh. Ytan är idag kraftigt nedsliten och täckespröten hänger helt blottade över en stor del av ytan. Bindtråden var avrostad 1994 och risken är nu att all tråd är förstörd, vilket medför risk för att taket kan blåsa av. Taket uppvisar ingen som helst påväxt av något slag (3).

Vindskivor har börjat skevna, särskilt mot öster. De är strukna med svart färg (3).

Bodlängans västra takfall.

Tätt liggande pållträn, här vid södra gavelspetsen.

Takytan mot väster uppvisar ett fåtal synliga täckespröt.

Byggnad III, vagn- och vedbod

Bodlänga av stolpkonstruktion. Taket är i betydligt bättre kondition än det på ladugården.

Mörningen är lagd 2004. Den är ljus men hopsjunken och har på några ställen försvunnit (2). Pållträna är tillverkade av klenare virke än de på ladugården och är sammansatta i nock med ståltråd. De låg liksom på ladugården tidigare på två rader av hasselkäppar men dessa har nu uteslutits. Pållträna ligger ännu tätare på denna byggnad med avstånd på 20-30 centimeter. Mot varje gavel ligger ett längre pållträpar, s.k. uteliggare (2).

Takets ålder och takläggare är okänt. Det östra takfallet är i bra skick och inga täckespröt syns. Det har dock en lätt påväxt av mossa i det sydöstra hörnet orsakat av ett större lövträd vars närmaste grenar kan kortas in (1). Det västra takfallet har tre blottade täckespröt och bör åtgärdas inom några år (2).

Vindskivor bedöms kunna fungera att tag till. De är strukna med svart färg (2).

Ladugården sedd från öster.

12. Bolum 10:12, Björkelund

Falköpings kommun, Bolums socken.
Småbruk bestående av boningshus från ca 1900, garage och en stråtäckt ladugård.

Byggnad III, ladugård
Skiftesverksladugård med timrad fähusdel. Hela byggnaden var vid inventeringen 1994 i stort förfall med rötskador på stomdelar. Byggnaden är numera avkortad i dess östra del, reparerad och taket omlagt med plåt.

Ladugården till vänster och manbyggnaden till höger, sedda från norr.

13. Bolum 10:14

Falköpings kommun, Bolums socken.
Soldattorp med boningshus, jordkällare och en mindre, stråtäckt ladugård.

Byggnad II, ladugård
Skiftesverksladugård där bålverket är ersatt med brädfodring. Taket är nyligen omlagt med plåt.

Ladugården är till stor del riven. Fähusdelen till höger är dock sparad med tre fack skiftsverk. Utrymmet efter den rivna ladugårdsdelen är ersatt med en mindre maskinhall. Maskinhallen visas i mitten på bilden.

14. Bolum 11:3, Lars Nilsgården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Mindre jordbruk bestående av två boningshus från 1926 och 1938, jordkällare och fem ekonomibyggnader uppförda mellan åren 1953-1982 och en stråtäckt ladugård.

Byggnad III, ladugård
Skiftesverksladugård med timrad fähusdel där bålverket under inventeringen 1994 hade stora skador. Stora delar av inredning och innerväggar var borttagna och byggnaden förfallen.

Ladugården är numera avkortad i dess östra del så att endast den västra delen med tre av skiftesverkens fack och fähuset återstår. I öster har i stället en mindre maskinhall uppförts.

Ladugården mot väster.

Det västra takfallet med skada över logen.

Det östra takfallet och vindskivan mot söder.

15. Bolum 16:5, Heljesgården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Bondgård omfattande boningshus från 1890, två bodar från 1890 resp. 1940 och två stråtäckta ekonomibyggnader, en ladugård och en vagn- och snickarbod. Ett garage från 1950-talet är rivet.

Gården, som ägs av Västergötlands museum och är under ständig uppsikt, renoveras kontinuerligt. Renoveringsåtgärderna för ladugården och vagnboden är utförda 1999, 2001 och 2002 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad V, ladugård

Skiftesverksladugård som delvis brädfodrats och med timrad fähusdel.

Mörningen är från 2002, har grånat och börjat sjunka ihop. Den bör fyllas på senast 2007 (1). Hälften av pållträna är återanvända. De är av sågad ask, sammansatta med märla och järntråd (täcketråd). Den andra hälften har nytillverkats av rund ask från gården och är sammansatta med dymling (1).

Taket har nyligen lagts om med ett lager vass på den befintliga. Takläggare var Stefan Andersson. Den äldre vassen är lagd av den tidigare ägaren Lars Eriksson under flera perioder, från 1960-talet fram till 1971. Över fähusdelen i söder skedde första omläggningen 2001 och följande år lades fortsättningen av det västra takfallet på samma vis.

Fägården med en av bodarna till vänster, ladugården i mitten och vagnboden till höger.

Mörning och återanvända pållträn vid södra gavelspetsen.

Äldre sparad taktäckning på östra takfallets norra del.

Skarven på östra takfallet, mellan ny täckning över fähuset och den äldre över ladorna.

Den kvarvarande delen av östra takfallet bedömdes vara i god kondition men har fått en lätt påväxt av mossa. Den stora mängd träd som tidigare vuxit runt ladugården och som orsakade kraftig mosspåväxt är nu borttagna. De nylagda taken har grånat. En skada på västra takfallets öfs över logen bör lagas (1).

Vindskivor nytillverkades vid omläggningarna. De är av två slag där de norra är fastsatta med s.k. trä-naglar medan de södra är spikade. De är naturligt grånade och bedömdes vara i god kondition (1)

Vagnboden mot söder.

Mörning och påll mot söder.

Takfall, öfs och vindskivor på det sydöstra hörnet..

Byggnad VI, vagnbod

Bodlänga i stolpkonstruktion med klen takstomme. Relativt nylagt tak för närvarande utan större problem. Mörningen består av råghalm från trakten, troligen från 1999. Den har grånat och sjunkit ihop. En del maskros växer längs nocken (2). Pållträn av asp bedöms vara i god kondition (1).

Taket lades 1999 på äldre täckning. Takläggare var Stefan Andersson. Det södra takfallet är lagt med vass från Hornborgasjön medan det norra med vass från Polen. Tunna ränder utefter täckespröten har funnits sedan läggningen och betyder inte att taket är slitet. På öfsen har skador uppkommit där vassen spretar. Ingen påväxt finns (1).

Vindskivor har grånat och är i god kondition (1).

Det södra takfallet. Till höger skymtar den senare tillkomna maskinhallen. Denna ingår inte i inventeringen.

Pållträn och mörning vid västra gavelspetsen.

Öfsen och vindskivorna vid det sydvästra hörnet.

16. Bolum 17:10, Naturvårdsverkets informationsanläggning

Falköpings kommun, Bolums socken.
Anläggning för skötsel av markerna runt Hornborgasjön och för information till besökare. Anläggningen består av administrationsbyggnad, ett stråtäckt garage och en stråtäckt informationsbyggnad. Efter 1994 uppfördes ytterligare tre stråtäckta byggnader: ett fårhus, en maskinhall på området och en ängslada någon kilometer söderut vid sjön (ingår ej i inv.).

Byggnad II, garage (Gillisa lada)
Ursprungligen en ekonomibyggnad på en bondgård som fått ändrad funktion och blivit kraftigt förändrad.

Pållträna är från senaste ommörningen och är delvis rötskadade. Flera har halkat ned (2).

Mörningen är lagd ca 1995 och jämfört med andra tioåriga mörningar har denna klarat sig relativt bra. Bindningarna i nock är dock blottade på flera ställen vilket kräver direkt åtgärd (3).

Taket, som är lagt 1985 uppvisar på det södra takfallet vågräta linjer i stråtäcket. Täckespröten är fortfarande skyddade av vass. Det norra takfallet är lätt mossbevuxet men är i bättre kondition. Taket på den södra delen bör åtgärdas inom några år (2).

Vindskivorna är rötskadade och bör bytas vid förestående ommörning (3).

Informationsbyggnadens entrésida mot öster

Valmning med vindskiva. Stråtäckning sliten med synliga täckespröt. Överst visas mörning av torv med mullstock.

Närbild av öfs med undertak och vindskiva.

Byggnad III, informationsbyggnad ”Pagoden”
Informationsbyggnad med säreget utseende. Byggnaden är uppförd 1988 med fågeltorn, utställningar och café. Den är placerad på pålar ute i vattnet.
Arkitekt: White arkitekter.

Ursprungligen var huset ritat med halmmörning. som senare ersattes med torv. Torven hålls på plats av mullstockar av gran försedda med naturvuxna krokar av granrot i ändarna. Stockarna är utvalda av takläggaren. Mörningen hålls även på plats av grönt plastbelagt villastaket. Torven har delvis försvunnit och blottat staketmaterialet. Då mörningen är svår att nå vid underhållsarbete, borde en plattform för ändamålet anordnas utefter väggen (2).

Vassen är från byggnadsåret och är bunden på sågad läkt som spikats på råspontpanel täckt med underlagspapp. Täckespröt är av armeringsjärn. Takläggare var Bertil Karlsson. Täckespröten börjar nu bli synliga på takytan. Över valmningarna har vassen försvunnit och blottat täckespröten helt. En av valmningarna är nyligen omlagd (3).

Vindskivorna fungerar inte på traditionellt sätt där stråtäckningen ligger parallell med trävirket. Istället är stråändarna riktade mot vindskivorna som bildar fuktgömmor. Vindskivornas insidor har därför klätts med plåt vilken leder vattnet ned i stuprör. Vindskivorna kan uteslutas varvid öfsen tillåts torka ur. Entrén förses förslagsvis med hängrännor av trä (2).

Del av norra takfallet är fortfarande stråtäckt.

Gårdsmiljön med vårdträd, ladugården till vänster.

Den västra delen av det stråtäckta takfallet.

17. Bolum 25:1, Skattegården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Bondgård bestående av två boningshus från 1883 resp. 1952, stall, magasin, pumphus och en delvis stråtäckt ladugård.

Byggnad III, ladugård
Vinkelbyggd ladugård från 1876 och 1926 uppförd i stolpkonstruktion och tjocka skalmursväggar. Vid inventeringen 1994 var endast ena takfallet stråtäckt och tio år senare hade det samma utseende. Mörning obefintlig (3). Pållträn saknas delvis eller ersatta med övervikt plåt. (3). Takytan har kraftig påväxt av mossa. Täckespröten syns. (2).

Ladugården sedd från öster.

Stallets västra gavel och södra fasad.

18. Bolum 27:2, Alvhem

Falköpings kommun, Bolums socken.
Mindre bondgård bestående av boningshus, tre relativt nyuppförda uthus, en stråtäckt ladugård och ett stråtäckt stall.

Byggnad II, ladugård
Ladugård i stolpverk och skiftesverk. Ladugården hade vid inventeringen 1994 skador på tak och timmerstomme. Stråtaket har numera ersatts med plåttak.

Byggnad III, Stall
Stall ursprungligen uppfört i skiftesverk och med fähusdel i timmer. Stallet var under inventeringen 1994 kraftigt förfallet med skador på tak, timmerstomme och skiftesverk. Byggnaden är räddad under ett tak av plåt.

Fähusets västra fasad mot gården.

Byggnaden sedd från norr.

Det norra takfallet med mosspåväxt och hål vid ventilationstrumma.

19. Bolumstorp 1:7, Olof Grottesgården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Bondgård bestående av två boningshus från 1936 resp. 1986, dass, garage, ladugård, två relativt nyuppförda uthus samt ett stråtäckt fähus.

Byggnad VI, fähus

Stråtäckt fähus i 1 1/2 våning. Undervåningen är uppförd i sten och övervåningen i stolpkonstruktion. Byggnaden är förändrad både till funktion och utseende. Undervåningen är inredd till ateljé och till övervåningen har byggts en veranda med klocktorn av tryckimpregnerat virke. Arrangemanget ger mer intryck av sommarstuga än ett fähus.

Pållträn är av rundvirke och sammansatta med dymling. De är nu ca tio år gamla och är delvis rötskadade (3). Mörningen är så gott som försvunnen (3).

Taket är omlagt för ca tio år sedan och är i relativt gott skick i dess södra del. Intill växer en ask som bör tas bort. Det norra takfallet är mossbevuxet och har ett hål vid en ventilationstrumma (2).

Vindskivor är av tryckimpregnerat virke där den gröna färgnyansen fortfarande är kvar (2).

Ladugårdens norrfasad. Pållträna ändar har lyft från takytan eftersom mörningen blåst av.

Pållträn och rester av mörning på södra takfallet.

Takfallets utseende i detalj på sydöstra hörnet.

20. Bolumstorp 1:8

Falköpings kommun, Bolums socken.
Småbruk bestående av boningshus, jordkällare och en stråtäckt ladugård.

Byggnad II, ladugård

Skiftesverksladugård, delvis brädfodrad med timrad fähusdel. Foderladan borttagen. Taket lades om 1995 i privat regi men har inte åtgärdats sedan dess. Takläggare var Bertil Karlsson och Stefan Andersson.

Mörningen är från den senaste täckningen och vilar på två rader av täckespröten på varje sida. Den är idag i stort sett helt bortblåst (3). Pållträn av halvrunt virke har kluvits med såg och är sammansatta med dymling. De är på norrsidan bevuxna med lavar och en del mossa. Några är rötskadade (2).

Taket är lagt på den äldre täckningen. Ytan är på båda takfallen bevuxen med lavar och på det norra även med ett tunt lager mossa närmast nocken. Öfsen har på en del ställen kasat ned och bör klappas upp. Stråtaket är i övrigt i gott skick (2).

Vindskivor från 1995 är grånade och har blivit överväxta med lavar på översidorna. Lavarna bör avlägsnas (2).

Stallets västfasad.

Vindskivor, pållträn och mörning på södergaveln.

Det slitna takfallet mot södergaveln med rundad öfs.

21. Hov 2:3, Kappagården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Bondgård, som fortfarande är i drift, bestående av två boningshus från 1910-tal resp. 1917, magasin, dass, ladugård, garage, skjul och ett stråtäckt stall.

Byggnad IV, stall

Stall i stolpkonstruktion och timmer. Byggnaden är i dåligt skick.

Mörningen är kraftigt eroderad av vind. På södra gavelspetsen är den bortblåst och ersatt med ett stycke plåt (3). Pållträn av blandat runt och sågat virke är sammansatta i nock med järntråd. De är inte av samma sort som de som beskrevs 1995 varför åtminstone en ommörning har utförts sedan dess. Mot gavlarna ligger två par längre pållträn, s.k. uteliggare (2).

Taket är nedslitet med blottade täckespröt och rundade öfs. Det östra takfallet är något bättre medan det västra har stora gropar eller utkavningar i stråtäcket (3).

Vindskivorna är rötskadade och håller på att ramla ned (3).

Fasad mot väster. Byggnaden är avkortad i dess södra del.

Pålltän och mörning sedda från öster.

Öfs och vindskiva vid det sydöstra hörnet.

22. Hov 4:5, Torstensgården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Mindre bondgård bestående av boningshus från 1880-tal, mejeri/magasin från 1910-tal och en stråtäckt ladugård.

Ladugården reparerades 1996 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad III, ladugård

Ladugård i stolpkonstruktion och timmer. Foderladan nyligen borttagen.

Mörning, enligt uppgift från 2000, är grånad, hopsjunken och delvis bortblåst (3). Pållträn av handbarkad rund furu är sammansatta med dymling. Pålltrana är påväxta med lavar och delvis rötskadade (2).

Taket är täckt med vass av okänd ålder. De senaste lagningarna utfördes 1996 på fem ställen med vass från Polen. Takläggare var Stefan Andersson. Det östra takfallet mot gården, har ett fåtal synliga täckespröt. Det västra är nedslitet med blottade täckespröt över hela ytan. Båda takfallen har lätt påväxt av mossa. Stora lövträd mot gården är viktiga för miljön och bör endast kortas in om de växer för nära taken (2).

Vindskivor är i gott skick. De är dock strukna i svart färg (2).

Platsen där den tidigare ladugården stått, sedd från norr.

23. Sörbolund 7:1

Falköpings kommun, Bolums socken.
Bondgård bestående av boningshus, ålderdomlig bod i skiftesverk, magasin i gjutteknik, fyra relativt nyuppförda uthus samt 1994 en stor stråtäckt ladugård.

Byggnad V, ladugård
Större ladugårdsbyggnad med fähusdel uppförd i gjutteknik och lador och vagnbod i stolpkonstruktion. Byggnaden är sedan några år riven. En ny ladugårds-byggnad uppförs på samma plats.

24. Vässtorp 2:2, Kappagården

Falköpings kommun, Bolums socken.
Mindre jordbruk bestående av boningshus från 1959, ett mindre boningshus, fem uthus från 1940-tal och en stråtäckt ladugård, enligt uppgift från 1850.

Byggnad IV, ladugård
Ladugård av stolpverk med timrad fähusdel. Taket underhålls regelbundet men är slitet på flera ställen. Mörningen, lagd 2004, är ljus och luftig (1). Pållträn tillverkade av klent rundvirke är glest placerade. Mot gavlarna ligger längre pållträn, s.k. uteliggare (1).

Takfallen mot gården är i hyggligt skick men med avblåst taktäckning utefter vindskivorna. Mot öster är täckningen tunn och sliten med påväxt av mossa och andra växter (3). Ränndalar, klädda med plåt, verkar fungera (2).

Vindskivor i god kondition men är dock strukna med svart färg (2).

Överst: ladugårdens västfasad.
Mitten: pållträn och mörning vid södra gavelspetsen.
Nederst: öfs och vindskivor vid södra gaveln.

Ladugårdens södra fasad med körhuset i vinkel till höger.

Mörning och pållträn på södra takfallet.

Öfs och vindskivor på körhusets västra sida.

25. Brunnhem 1:4, Mossagården

Falköpings kommun, Brunnhems socken.
Bondgård bestående av boningshus från 1895, bryggghus från 1876, ved- och vagnbod, stråtäckt ladugård med sammanbyggt körhus och en jordkällare.

Ett omfattande renoveringsarbete av ladugården utfördes 1995 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen. Arbetet innefattande renovering av stomme och omläggning av tak.

Byggnad IV, ladugård

Ladugård i skiftesverk som brädfodrats med fähusdel i putsad sten. Välskött tak i god kondition. Ladugården var 1994 i långt gånget förfall med instörtat tak och ränne.

Mörning sker regelbundet. Den är hittills omlagd 1995 och 2000 och är planerad att läggas 2005. Halmen är nu grånad och hopsjunken men saknas inte på något ställe (2).

Pållträn är av sågad halvrund furu som förnyats och linoljats vid varje ommörning (1). Taket lades 1995 på hela byggnaden med vass från Polen. Ett bind saknas i norra takfallet vilket inte syns. Påväxt av mossa går heller inte att se på något av takfallen.

Ränndalarna av vass är otraditionellt bundna på armeringsjärn. Byggnaden ligger öppet utan närlig-

Fasad åt öster. Öppet läge utan närliggande träd.

Ladugårdens västra gavel med gårdstunet och vedbod.

Ränndalen mot öster.

Ladugårdens norrfasad.

gande träd. Takläggare var Sven Ove Svensson för norra takfallet och Stefan Andersson, som lade det södra takfallet samt körhuset. Takytan utan anmärkning (1).

Vindskivorna är spikade i räfterna och ytbehandlade med linolja, terpentin och tjära. Vattbrädor är spikade på vindskivorna (1), en lösning som troligen hänger ihop med att taket före 1994 delvis var täckt med tegel.

Kvarnens östra gavel och norra fasad.

Pållträn, mörning och vindskivor åt nordost.

Öfs i det nordöstra hörnet.

26. Forentorp 1:2, Forentorps kvarn

Falköpings kommun, Gudhems socken. Större bondgård bestående av tjugotvå byggnader, bland annat med boningshus från 1858, flygelbyggnader från 1700-talet, ladugård och vagnsskjul från 1871 och en stråtäckt kvarn från mitten av 1600-talet.

Taket är lagt 1988 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen. Ytterligare en renovering med stöd av bidrag från Länsstyrelsen, som utfördes 2002, innefattade ytterväggar och bjälklag.

Byggnad XXII, kvarn

Kvarnbyggnad uppförd i sandsten under förra hälften av 1600-talet. Taket bedömdes 1994 vara i god kondition och verkar sedan dess legat orört.

Mörningen verkade i norr vara pålagd ovanpå den gamla, utan att pållträna lyfts. Pållträna och den äldre mörningen var täckta med ett sammanhängande och obrutet lager av mossa. I söder var mörningen hoptryckt och utsliten av väder och vind (3). Pållträn av lövträ sammansatta med dymling. De var i usel kondition (3).

Taket på den norra sidan har, till skillnad från mörningen, däremot måttlig påväxt av mossa. Det

södra takfallet saknar påväxt. Inga täckespröt var synliga och båda takfallen var i relativt god kondition. Höga träd omger kvarnen och är orsaken till mosspåväxten (1).

Vindskivor är grånade och på översidorna övervuxna med mossa. De övre brädorna är därför troligen rötskadade. De undre bedöms vara av friskt virke (2).

Ovan visas det norra takfallet åt väster med mossa på pållträn, mörning, vindskivor och stråtäckning.

Till vänster visas kvarnens södra och västra fasader.

27. Jättene 13:3, Jäppagården

Falköpings kommun, Gudhems socken.
Bondgård bestående av boningshus, bod/garage, dass och 1994 en delvis stråtäckt ladugård.

Byggnad II, ladugård

Ladugård i stolpverk med fähusdel i kallmurad sand- och kalksten. Stråtaket var vid inventeringen 1994 slitet och delvis ersatts av plåt. Vid inventeringen 2005 var hela taket plåttäckt.

Till vänster visas den tidigare delvis stråtäckta ladugården sedd från norr.

Ladugårdens östra fasad. Det plåttäckta stallet till vänster.

Mörningen längs nockens östra sida.

Takytan i den norra gaveln.

28. Lunden 2:3, Lilla Lunden

Falköpings kommun, Gudhems socken.
Bondgård med boningshus från 1890 och ett, troligen äldre boningshus som flygel, fähus och dass samt en stråtäckt ladugård med stall. En stenmur delar man- och fägård.

Byggnaden renoverades 2000 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad III, ladugård

Vinkelbyggd skiftesverksladugård med stall, där ladugårdsdelen är stråtäckt.

Mörningen är från 2000 och behöver kompletteras (2). Pållträna är av rund tätvuxen gran, sammansatta med dymling (1).

Det östra takfallet är lagt 1979. Det är i dåligt skick där täckespröten är bitvis helt blottade (2). Det västra takfallet, som är från 1989, har påväxt av mossa. Det är i bättre kondition (1). En allé av aspar på västsidan skapar grogrund för påväxten. Ränndalen in mot gården är i hyggligt skick, medan den motsatta, mot söder, är i behov av omläggning (2). Stråtaket åtgärdades 2000 i nock och i stomme. Takläggare var Roger Persson.

Vindskivor byttes i samband med nämnda renovering. De är i bra skick, dock strukna med svart färg (2).

Ladugårdens norra fasad och västra gavel.

Det södra takfallet med första tecknet på slitet tak där täckespröten börjar krypa fram.

Öfsen vid det sydvästra hörnet.

29. Lunden 2:5, Spångatorp

Falköpings kommun, Gudhems socken.
Småbruk bestående av boningshus från sent 1800-tal, bod, jordkällare och stråtäckt ladugård samt dass och vedbod vilka är relativt nyligen uppförda. Ladugårdens norra takfall lades om 2004 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad III, ladugård

Mindre ladugård i stolpverk med fähus av sandsten. Vid inventeringen 1994 bedömdes taket som välskött och utan skador. Fyra strålager på det södra takfallet.

Pållträn är av barkad asp, sammansatta med dymling av hassel (1). Mörningen lades 2004 och är ljust gul och luftig (1).

Det norra takfallet, lagt på 1940-talet, var 1994 mosstäckt. Det omlades 2004 med ett drygt decimetertjockt lager vass från Tåkern (1). Takläggare var Anders Olesen, Vessigebro. Det södra takfallet, lagt 1981, hade 1994 en slät yta utan synliga täckespröt. Nu har ytan nedslitits så att stråtäcket delar sig och täckespröten skymtar. I detta skede dröjer det ca tio år innan täckespröten syns helt. Takfallet har en lätt påväxt av lavar. Byggnaden omges av höga träd som i öster står mycket nära (2).

Vindskivorna är återanvända medan skateskräckorna har nytillverkats (1).

Den östra gaveln och det norra takfallet.

Mörning och pållträn längs norra takfallet.

Öfsen längs norra takfallet. En ”ränna” är belägen ca 70 cm från öfs.

30. Ekornavallen 3:1, Vallen

Falköpings kommun, Hornborga socken.
Mindre bondgård bestående av boningshus fån 1910-talet, bod, jordkällare, stråtäckt bod/fähus som troligen är en äldre f. d. ladugård, ladugård, fårhus och dass.

Byggnad IX, bod/fähus, f. d. ladugård
Troligen en f.d. ladugård där endast fähusdelen i sten återstår. Taket var vid inventeringen 1994 lagt med vass från 1966 och halm på öfsen. Omläggning och reparation har sedan dess ägt rum omkring år 2000.

Mörningen var vid inventeringen 2005 hopsjunken och saknas på flera ställen. Ny halm har lagts ovanpå den gamla utan att pållträna lyfts. Den underliggande mörningen är bevuxen med mossa (3). Pållträna, tillverkade av blandat virke och sammansatta med dymling, är helt och hållet övervuxna med mossa och till stor del rötskadade (3).

Takytan är i relativt gott skick där inga täckespröt syns. Ny täckning med halm har skett på södra takfallet ca år 2000. Det norra är skott med halm på det äldre taket. Här kan urskiljas en vågrät ”ränna” ca 70 cm från öfsen. Detta takfall har också fått en lätt påväxt av mossa, medan det södra har påväxt av lav. Taktäckare vid senaste täckningen var Eje Arén (1).

Vindskivorna är obehandlade med grånad yta. De är skeva och har i väster en påväxt av alger och mossa. De är försedda med en otraditionell vattbräda (2).

Fasad mot söder. Från vänster: boningshus, bod och ladugård med fähus och kallmurad lada.

Boningshusets öfs mot norr.

Ladugården södra takfall.

31. Hornborga 14:2, Bankestugan

Falköpings kommun, Hornborga socken. Anläggningen omfattar ett litet soldattorp, troligen äldre än 1870-tal, med sammanbyggd bod och ladugård, en s.k. Hornborgastuga. Den står på ursprunglig plats. Byggnaden reparerades 2000 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad I, boningshus med ladugård

Timrad enkelstuga med ekonomibyggnader i skiftesverk och kalksten.

Torvmörningen över ladugårdens södra takfall är tätt övervuxen med taklök, den norra är bevuxen med gräs (1). Torvmörningen över bostadens södra takfall är mer glest bevuxen, främst med gräs och där delar av torven är blottad. Den norra är tätt bevuxen med gräs, ormbunkar och enstaka buskar och träd. Buskarna och träden bör avlägsnas och öppen torv planteras med taklök (2).

Stråtaket över bostaden är troligen från 1970- eller 1980-talet och har rundad öfs. Tjockleken är en dryg decimeter. I söder är stråytan fri från påväxt. Det norra takfallets stråyta är till stor del mossbevuxen. Stråtaket över ladugården är lagt 2000 och är i bra skick. Tjockleken är ca två decimeter. Buskage och träd växer intill båda gavlarna. Takläggare var Roger Persson (1).

Vindskivor på stugan är strukna med tjära medan de på ladugården är grånade. (1)

Ladugårdens norra gavel och östra fasad.

Mörning på västra gavelspetsen.

Öfsen på det sydöstra hörnet.

32. Hornborga 17:2, Dalen

Falköpings kommun, Hornborga socken.
Småbruk bestående av boningshus, stråtäckt ladugård, bod, jordkällare och vedbod. En ekonomibyggnad intill ladugården är riven.

Byggnad II, ladugård

Skiftesverksladugård med fähusdel i putsad sten. Tak i god kondition.

Mörningen är från 2004 och halmen är fortfarande ljust gul (1). Mörningsarbete har även utförts 1996 och 1999. Pållträn av runt, barkat virke, troligen gran med skrädda ändar. De är sammansatta med dymling. Skadade pållträn byts kontinuerligt (1).

Taket inventerades 1994 och bedömdes då som ett nytt tak utan skador. Det är lagt 1989 av Bertil Karlsson. Takytan på norra sidan är lätt bevuxen med mossa och på den södra med enstaka lavar. Täckespröt syns ej. Byggnaden står öppet. Närmaste träd växer i söder på 15 meters avstånd (1).

Vindskivor tillverkade av tryckimpregnerat virke som grånat (2).

Under de tio år som gått mellan inventeringarna har en skada uppstått på syllen i södra gaveln. Den har blivit omfattande och bör åtgärdas.

Fasad åt väster.

Mörning och takfall på västra takfallet.

Öfsen på västra takfallet där täckespröten blottats.

33. Hornborga 38:1, Eriksberg

Falköpings kommun, Hornborga socken.
Småbruk bestående av boningshus från ca 1850 och en stråtäckt ladugård samt några nyare byggnader såsom garage, jordkällare, lekstuga och dass.

Byggnad II, ladugård

Mindre ladugård i stolpverkskonstruktion med fähusdel i putsad sten. Taket lades 1973 av Lars Eriksson på Heljesgården och dåvarande ägaren Georg Roslund. Inget äldre täckningsmaterial sparades. Taket inventerades 1994 och bedömdes då som välskött och i god kondition. Det krattades regelbundet av och öfsen klappades upp. Täckespröt syntes dock redan under denna tid liksom mossa.

Mörningen, lagd 2001,var vid nuvarande inventering hopsjunken. Den saknas dock inte utom vid södra gavelspetsen (2). Pållträn är av tryckimpregnerade stängselstolpar, sammansatta 30 centimeter från spetsarna med spik. Dess kondition är god men den fanérhyvlade ytan ger ett alltför modernt intryck (2).

Taket lades 1973 med grovpipig vass, troligen från Hornborgasjön. Två täckespröt är helt blottade på båda takfallen. Måttlig påväxt av mossa i öster, där tre stora träd påskyndar mossans tillväxt (2).
Vindskivorna är i god kondition, dock strukna med svart färg (2).

Vagnbodens norra gavel och västra fasad.

Mörning på nocken och östra takfallet.

Öfsen på det östra takfallet och en början till mosspåväxt på takytan beroende på en nära växande lönn.

34. Uddeberg 1:4, Uddeberg

Falköpings kommun, Hornborga socken. Bondgård, f. d. frälsehemman bestående av boningshus från 1815, boningshus från 1813, ladugård från 1959, hönshus, stråtäckt vagnbod i skiftesverk från 1818 och stråtäckt stall från 1816.

Stallet och vagnboden renoverades 1995 genom den kurs som ingick i projekt ”Stråtak i Hornborga-bygden”.

Byggnad V, vagnbod

Vagnbod helt i skiftesverk. Taket ser ut att vara i god kondition. Enligt ägaren förekommer inget läckage. Taket har inte mörnats om sedan det lades för tio år sedan.

Mörningen är hopsjunken och platt. Den saknas på flera ställen och blottar en takpapp som placerats mellan mörningen och taket. Pappen bör avlägsnas och ny mörning bör läggas snarast (3). Pållträn av rund asp, som skrätts i nockänden och sammansatts med dymling av gran. Från marken ser de bra ut, men om inte mörningen bytts är det rimligt att anta att några är skadade. Några pållträn är för övrigt mycket tunna och verkar utbytta (2).

Stråtaket håller hög klass. Det har en tät, kompakt, sammetslik yta. Materialet är tunnpipig vass från Polen med 3-5 mm stråtjocklek i båda taken. De är otraditionellt bundna med 1 mm rostfri tråd. En lätt

Stallets västra fasad.

Södra gavelspetsen med mörning och östra takfallet.

Öfsen vid stallets sydvästra hörn.

påväxt av mossa finns på det östra takfallet intill en stor lönn. Den har tidigare hamlats. I övrigt är byggnaden öppet placerad på gården. Taket lades 1995 av Sten Nilsson och medlemmar i takläggningskursen (1).

Vindskivorna är rödfärgade och fastsatta med tränaglar av gran. I norr har de en påväxt av grönalger men bedöms i övrigt vara i god kondition (1).

Byggnad VI, stall

Stall i timmer och stolpkonstruktion. Taket på stallet lades samtidigt med vagnboden. Mörningen har heller inte lagts om sedan taket lades (3). Pålltrana är i samma utförande och kondition som de på föregående byggnad (2).

Taket är lagt med samma utförande och noggrannhet som på ladugården. Det har samma täta struktur men saknar påväxt. Den stora lönnen som orsakar mosspåväxt på vagnboden påverkar inte stallet. På ett par ställen i det västra takfallet har räfterna sjunkit så att täckespröten syns genom djupa glipor i taket. Detta bör åtgärdas genom lyftning och fixering av räfterna så att inte täckespröten skadas (2).

Vindskivor i samma utförande som vagnboden. De bör rödfärgas (1).

Fasad åt norr och gavel åt väster.

Det södra takfallet med pållträn och mörning.

Det norra takfallet med påväxt av mossa m.m.

35. Tunhem 5:3, Nolgården

Falköpings kommun, Östra Tunhems socken. Komministerboställe bestående av boningshus från 1818, boningshus sammanbyggt med ett stråtäckt lider från 1700-talet, boningshus från 1940-talet, dass och brygghus från ca 1900.

Byggnad II, lider, sammanbyggt med boningshus
Lider av putsad sandsten med överdel av timmer. Taket är detsamma som inventerades 1994 och verkar ha slitits en del på dessa elva år.

Mörningen är hopsjunken med påväxt av maskros och annan grönska. En stor del av mörningen täcks av vildvin (3). Pållträn av naturvuxet rundvirke är hopsatta med dymling. En tredjedel av pållträna, eller fler, kan vara rötskadade (3).

Taket, lagt 1960, bedömdes 1994 som välskött. Det har nu tunnats ut så att täckespröten på södra takfallet är blottade och öfsen bitvis är mycket tunn. Takytans strån är uppåtböjda och uppvisar samma utseende som på ladugården på St Bjurum 2:4 där regnvatten gjort ”rännor” i stråtäcket. Det norra takfallet är mosstäckt och i bättre kondition. Byggnaden står relativt öppet men flera större träd växer omkring gården. På gaveln växer bland annat ett vildvinsbuskage. Det täcker hela gaveln och når ut över halva taket (2).

Vindskivorna är dolda av vildvinet men verkar i behov av byte (2).

Fasad åt nordost. Gården ligger bakom och till höger om den f.d. ladugården.

Mörning och påll vid den sydvästra gaveln.

Öfsen vid samma gavel som ovanstående bild.

36. Lövboden 2:1, Lövboden

Falköpings kommun, Ugglums socken.
Bondgård bestående av boningshus, brygghus, vedbod, jordkällare, dass, ladugård, fähus och stråtäckt vagnbod.

Vagnboden renoverades 1997 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad VIII, vagnbod, f. d. ladugård
Före detta ladugård som senare fått funktionen av vagnbod. Byggnaden är uppförd i stolpkonstruktion med fähusdel i sten. Fähusets ena vägg har ersatts med en port.

Taket bedöms vara i god kondition. Mörningen är något hopsjunken. Den verkar vara lagd för några år sedan (omdömet blir 1 eller möjligen 2). Pållträn är tillverkade av rund barkad gran och hopfogade med dymling av gran. De var i god kondition (1).

Taket lades om 1997 med vass från Polen. Takläggare var Roger Persson. Ingen äldre täckning sparades. Takytan är idag lätt grånad och utan påväxt. Inga omgivande träd finns på närmare avstånd än 20 meter (1).

Vindskivorna, som är från 1997 är i god kondition (1). De är dock strukna med svart färg.

Fasad åt norr och gavel åt öster

Mörning och pållträn vid östergaveln.

Öfsen vid östra gaveln.

37. Ugglum 8:11

Falköpings kommun, Ugglums socken.
Småbruk bestående av bland annat boningshus, brygghus, jordkällare och stråtäckt ladugård.

Ladugården renoverades 1996 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad V, ladugård

Skiftesverksladugård med fähusdel i putsad sten. Taket är i god kondition. Mörningen är lagd 2004. Den har grånat något men har luftig struktur (1). Pållträna bestod vid inventeringen 2005 till hälften av ek och till hälften av gran. Ägaren anser pållträn av ek vara bättre än gran eftersom de senare är för lätta och flyttar sig vid hård vind. Fastigheten ligger i ett för vinden utsatt läge. Han kommer därför i framtiden att helt och hållet övergå till pållträn av ek. Pållträna är hopsatta med dymling av gran (1).

Takets båda takfall lades om med vass från Polen 1996. Ingen äldre täckning sparades. Takytan åt norr uppvisar en lätt påväxt av lavar. Byggnaden ligger öppet utan träd i dess närhet (1). Takläggare var Roger Persson.

Vindskivorna nytillverkades 1996. De är dock strukna med svart färg (1).

Ladugårdens norra och västra fasader.

Fasad mot söder och gårdsplanen.

38. Ugglum 18:1 Lillegården

Falköpings kommun, Ugglum socken.
Bondgård bestående av boningshus från 1917, svinhus 1930, stråtäckt ladugård från 1864, stall från 1920, brygghus från ca 1920, jordkällare och ett dass från 1968.

Byggnad III, ladugård

Skiftesverksladugård med mesulakonstruktion. Den var vid inventeringen 1994 i relativt dåligt, men reparerbart skick. Byggnaden hade då omfattande stomskador.

I juli 2005 var byggnaden och taket i långt gånget förfall. Den bärande stommen var helt ur funktion där knutar mellan lång- och tvärband rötskadats och försvunnit vilket inneburit att samtliga mesulastolpar knäckts.

Taket har inte underhållits. Mörning och pållträn fanns endast här och var längs nocken. Stråtäckningen var kraftigt nedsliten med påväxt av träd och på många ställen obefintlig. I öster var stråtäckningen med räfter nedtagen. Mörning (3), pållträn (3), takyta status (3) och vindskivor (3).

Fasad åt norr.

Takfallet i den sydöstra gaveln.

Öfsen i den sydöstra gaveln.

39. Uppsala 2:1, Flakabergsstugan

Falköpings kommun, Ugglums socken.
Anläggningen omfattar en liten enkelstuga med en sammanbyggd bod. Den flyttades till nuvarande plats 1931.

Stugans stomme och tak renoverades 2001 med stöd av bidrag från Länsstyrelsen.

Byggnad I, stuga med bod

Stugan är uppförd i timmer och boden av kalksten. Den genomgick en omfattande renovering 2001 då också taket lades om. Båda takfallen omtäcktes med vass från Polen till 25 cm tjocklek. Takläggare var Stefan Andersson. Mörningen av torv hålls på plats av mullstockar och tränaglar av gran. Torvmörningen är på väg att överväxas med gräs och dess kondition bedömdes som god (1).

Stråtakytan är fortfarande till färgen ljusgul, med lätt gråning och utan påväxt (1). Omgivande träd kan i framtiden utgöra grogrund för mossa och annan påväxt (2). Vindskivor av friskt virke (1).